

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Peter Čakš

**ANALIZA NAVODIL ZA PISANJE RADIJSKIH
INFORMATIVNIH BESEDIL**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Peter Čakš

Mentorica: izr. prof. dr. Monika Kalin Golob

Somentorica: asist. mag. Tina Verovnik

**ANALIZA NAVODIL ZA PISANJE RADIJSKIH
INFORMATIVNIH BESEDIL**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

ANALIZA NAVODIL ZA PISANJE RADIJSKIH INFORMATIVNIH BESEDIL

Radio poslušalce informira in zabava že skoraj stoletje. Skoraj hkrati s pojavom medija se je začel razvijati njegov informativni program. Ta se je razvijal znotraj različnih žanrov, že od začetka pa so bile prisotne vesti in poročila. Njihova tvorba se je sčasoma začela razlikovati od tvorbe besedil za časopise in tako so se oblikovale nekatere posebnosti radijskega stila. Radijska informativna besedila razporejamo v različne oddaje, njihov format in zgradba sta vnaprej določena. V nalogi analiziram in povzemam pravila za tvorbo radijskih besedil, nastala na podlagi literature domačih in tujih praktikov in teoretikov, ki so podkrepljena z zgledi, pridobljenimi ob delu v informativni redakciji. Navodila so namenjena tvorbi jasnih in smiselnih radijskih informativnih besedil, ki imajo predpisano obliko in zgradbo. Na radiu obstaja neizpodbitna povezava med pisanjem za radio in govorom, saj je od pisne predloge v veliki meri odvisna govorna realizacija. V radijskem informativnem programu naj bi govorniki uporabljali knjižno zborni vrsti, medtem za druge vrste vsebin to ni nujno zahtevano.

Ključne besede: radio, informativni program, novica, poročilo.

ANALYSIS OF INSTRUCTIONS FOR WRITING RADIO NEWS TEXTS

Radio has been informing and entertaining listeners for almost a hundred years. The radio news program started to develop almost at the same time as radio itself. It has developed inside various genres but the news was present from the very beginning. Production of radio news has eventually become different from news production for newspapers and some specific characteristics of radio news style were formed. Radio news texts are used in different types of broadcasts and their form and structure are predetermined. In the thesis I analyze and sum up the instructions for production of radio texts, based on literature written by home and foreign practical and theoretical experts, backed up with examples gained while working in the news desk. The instructions are intended for production of clear and meaningful radio news texts with defined form and structure. There is an undeniable link between written text and speech on the radio because the latter is very dependant on the former. In the radio news program speakers should use standard language while in other types of broadcasts this is not always necessary.

Keywords: radio, news program, news, report.

KAZALO

1. Uvod.....	5
2. Ali poznamo radio?	7
3. Zgodovina radia.....	8
3.1 Začetki radia na Slovenskem.....	9
4. Tipi radijskih postaj.....	11
5. Radijske informativne oddaje.....	13
5.1 Merila za izbor dogodkov	14
5.2 Viri informacij.....	19
5.3 Informativne oddaje glede na čas predvajanja	21
6. Vrste radijskih informativnih oddaj	23
6.1 Novice	23
6.2 Klasične ali sodobne Novice?	23
6.2.1 Klasične Novice	24
6.2.2 Kratke novice	25
6.2.3 O-ton Novice	25
6.3 Osrednje dnevno-informativne oddaje (Poročila)	25
7. Razvrščanje vsebin v informativnih oddajah	27
8. Radijske novinarske zvrsti	29
8.1 Vest.....	29
8.2 Poročilo	31
8.3 Intervju	32
8.4 Anketa	32
8.5 Komentar	33
9. Pisanje za radio.....	34
9.1 Radijski stil.....	35
9.2 Pisanje za uho	37
9.3 Kaj upoštevati pri pisanju informativnih vsebin?	39
9.4 Pisanje radijskih informativnih besedil	40
9.5 Kako napisati radijsko vest?.....	50
9.6 Kako napisati radijsko poročilo?.....	54
9.6.1 Zgradba radijskega poročila	55
9.6.2 Viri v poročilu	58
10. Govor in glas na radiu	59
10.1 Radijski glas	59
10.2 Radijski govor	61
10.3 Govor in informativne oddaje	64
11. Sklep.....	66
12. Literatura	68

1. UVOD

Smo v času, ko radio bije bitko za ohranitev primata med informatorji občinstva. Številne informativne spletne strani in televizije v svojih oglasih vabijo, da si pri njih ogledamo dogodke, ki so se že zgodili. Pri tem prepogosto pozabljamo, da nas vseskozi spremlja medij, ki stavi na takojšnjost, na posredovanje dogodkov kmalu po njihovem koncu ali kar na obveščanje med trajanjem dogodka. Radio ima še vedno pomembno vlogo pri informiranju poslušalcev, čeprav to zelo redko izpostavlja. Prepogosto slišimo napevke o največ hitih in največ glasbe, nobena radijska postaja pa se ne pohvali z najhitrejšimi in najaktualnejšimi informacijami.

Preverjanje pomembnosti vloge informativnega programa v radijskem mediju je bilo izziv, da poskušam ta del programa karseda dobro raziskati. Je res tako malo vreden, da mora biti v ozadju? In ali je res, da vanj vložimo tako malo navora, da se ga ne izplača izpostavljati? To sta bili samo dve osnovni vprašanji, ki sta me med delom na radiu peljali k podrobnejši obravnavi radijskega informativnega programa. V družbi starejših novinarski kolegov sem si večkrat zastavil vprašanje, ali se res vse dela samo po občutku in ali je dober novinar res samo tisti, ki ima dar za ta poklic, ali pa se lahko vsakdo do določene mere priuči znanj in postane dober novinar.

Zaradi prostorske omejenosti se bom v diplomskem delu osredotočil zgolj na radijska informativna besedila, s posebnim poudarkom na vesti in poročilu. Zbiranja gradiva za raziskavo sem se loteval ob službenih projektih in tako pridobil številne primere iz prakse. Del teh bom za lažje razumevanje pravil vključil v besedilo.

Za začetek me bo zanimalo, kakšna je zgodovina radijskega informativnega programa. S pomočjo teorije bom poskušal raziskati pomembnost informativnega programa in njegov vpliv na končno programsko podobo. Poskušal bom zbrati najuporabnejše napotke za izbor dogodkov, ki so vredni objave, in nato ob primerih podal nekaj uporabnih navodil za oblikovanje informativnih besedil. Ugotoviti želim, ali se pisanje za uho res razlikuje od pisanja za oči, in če se, kje se te razlike pojavljajo. Opozoriti želim na najpogostejše napake, do katerih lahko pride pri tvorbi ali pretvorbi besedil.

Zanimalo me bo tudi, kako informativna besedila povezati v celoto in nenazadnje, kako jih predstaviti. Na teoretski ravni bom skušal ugotoviti, ali je govor v informativnem programu enak govoru v zabavnem programu ali obstajajo kakšne razlike. Predmet obravnave bo tudi povezava radijskega besedila in govora. Sta sploh v kakšnem medsebojnem odnosu? Zanimivo bo ugotoviti, ali je ta odnos samo posreden ali neposreden, še posebej ker obravnavam del radijskega programa, kjer je besedilo skoraj vedno do zadnje podrobnosti zapisano. S pomočjo literature bom preveril, ali lahko dober bralec slabo napisano poročilo posreduje tako, da zabriše sledi slabega stila, ali pa je govor neločljivo povezan s pisno predlogo.

Glavni namen naloge je opisati postopek nastajanja radijskega informativnega besedila in njegovega posredovanja poslušalcem. Ugotoviti želim, s katerimi postopkovnimi težavami se pri tvorjenju ali pretvorbi besedila srečujejo radijski novinarji. S pomočjo primerov bom poskušal ponazoriti, kako olajšati oblikovanje ali preoblikovanje besedila. Raziskati želim še kriterije, na podlagi katerih to besedilo naprej uvrščamo v različne informativne oddaje. Zanimalo me bo, kakšna naj bo govorna realizacija informativnih besedil in ali zanje veljajo kakšne posebne zahteve.

2. ALI POZNAMO RADIO?

Pred sto leti ne Gugliemo Marconi ne kdo drug od predhodnikov radiodifuzije ni pričakoval, da bo izum, ki ga je imel v rokah, kaj več kot nadomestek telegrafa. Prav tako tudi neki gospod iz Pittsburgha (Pensilvanija) v Združenih državah Amerike, ko je začel predvajati redne glasbene in govorne oddaje iz svoje hiše, ni vedel, da so sporočila, ki jih brezžično pošilja, zametek tega, kar je postalo množično sredstvo za obveščanje (Marti 2005: 9). Tako velja radio za »izum, ki ga nihče ni naročil« (Đorđević 1978: 56).

Radio je slep in nevizualen medij. V dobi množičnih medijev se od drugih modelov množičnega komuniciranja razlikuje po tem, da nima ne podobe in ne besedila. Sprejemniki, to so poslušalci oz. skupaj občinstvo, ne morejo videti oddajnika. Radijska sporočila so zgolj zvočna oz. slušna. Sestavljena so iz govora, glasbe, drugih zvokov in tišine (Crissell 1994: 53). Radijska sporočila so v osnovi sestavljena le iz govora. Tega pa ne sestavljajo samo črke, kot je to pri časopisu, ampak črke, izražene skozi zvoke. In ker radio ponuja samo zvoke, oblikovane v sporočilo, je vizualizacija tega sporočila na ramenih sprejemnika oziroma poslušalca. Pirčeva (2005: 9) meni, da nas, ko raziskujemo, spoznavamo in ustvarjamo radijski program, zanimajo predvsem zvočne podobe. Radio je medij, ki deluje pristno in osebno. Poslušalcu ponuja svet predstav, ki ni mogoč v komuniciranju med npr. pisateljem in bralcem. Radio nudi zasebno, a močno doživetje (Đorđević 1987: 25). Pogosto ga poslušamo sami in najdejo se ljudje, ki jim je radio večji del dneva edina družba.

Kljub temu prinaša radio kot množični medij s seboj nekatere omejitve v procesu komuniciranja. To komuniciranje je lahko v neposrednem komunikacijskem procesu samo enosmerno. Zaradi tega je radio zelo vabljev za manipulacijo, še posebej tehnično. S spreminjanjem jakosti in kvalitete vsakega tona lahko radijsko realnost oz. sporočilo prikrojimo svojim željam.

Čeprav je brezžični prenos besed do prve svetovne vojne služil predvsem vojski in pomorskemu prometu, je že proti koncu vojne začel graditi svojo informativno funkcijo. Danes radio po svoji informativni odzivnosti še vedno prekaša vse druge medije (Crissell 1994: 13), začenši s časopisom, televizijo in informativnimi spletnimi stranmi.

3. ZGODOVINA RADIA

Začetki radia¹ in razvoja radijskega informativnega programa segajo v začetek prejšnjega stoletja. Leta 1917 sta radio za obveščanje prva izkoristila Hans Bredow, ki je predvajal govorni in glasbeni program nemškimi vojakom na zahodni fronti, in Vladimir Iljič Lenin, ki je prek radia s križarke Aurore objavil zmago oktobrske revolucije. Leto 1920 je prelomno za razvoj radijskega novinarstva. To leto je v Združenih državah Amerike začela delovati prva radijska postaja KDKA, ki je že imela polno programsko shemo (Bizilj 2003: 12).

Evropa v tem času ni dosti zaostajala za Ameriko. Tako se je BBC prvič oglasil 15. junija 1920, nizozemska radijska postaja PCGG 6. februarja 1919, Francozi so dobili prvi redni program tri leta kasneje. Nemčija, Avstrija, Švica, Čehoslovaška, Španija in Norveška so začele z rednim programom leta 1923, Japonska pa dve leti pozneje (Bizilj 2003: 12). Zanimivo je, da so se že kmalu po začetku oddajanja med Združenimi državami Amerike in Evropo pojavile razlike v percepciji poslanstva radia. V Veliki Britaniji so npr. poudarjali resnost radia, v ZDA pa so radijske postaje takoj povezali z iskanjem zaslužka. Ne glede na namen oddajanja, tako Marti (Marti: 2005: 10), je vsaka od radijskih postaj svojim poslušalcem posredovala vsebine, ki so se sčasoma razvrščale in urejevale na način, zelo drugačen od predhodnih medijev.

Biziljeva piše (2003: 12), da je radijska postaja KDKA skupaj s postajo 8MK pred časopisom leta 1920 objavila rezultate predvolilnega izbora predsedniških kandidatov. Tako je radio že zgodaj postavil svoje temelje prvega informatorja o dogodkih. Zanimivo je, da takrat novice oziroma informativne oddaje na radiu niso bile v ospredju. Tako je bila postaja 8MK iz Detroita ustanovljena z namenom prebiranja časopisnih novic na radiu, časopis pa je medtem vzajemno oglaševali radijski program. Novice na radiu niso bile prednostna naloga niti niso imele določenega termina; radijski programi so bili sestavljeni bolj iz predavanj in glasbe (Senič v Bizilj 2003: 12). Sprva so radijska poročila uvrščali v program, ko so imeli dovolj svežih novic, do začetka tridesetih let pa so se uveljavili stalni termini za objavo radijskih novic (Pirc 2005: 46). Radio se je kot najpomembnejši vir svežih in aktualnih informacij

¹ V različnih strokovnih knjigah zasledimo različne začetke in začetnike radia. Guliermo Marconi je leta 1896 prvi dosegel brezžični telegrafski prenos na 94 metrov. Reginald Fessenden je 1901 prenesel svoj glas po brezžični telegrafiji.

uveljavil tik pred drugo svetovno vojno. Ljudje so želeli čim prej slišati novice z bojišč ali izvedeti športne rezultate.

3.1 Začetki radia na Slovenskem

Začetki radia na Slovenskem so povezani z začetki radia v Kraljevini SHS. Radiodifuzni poskusi pa so bili že mnogo prej. Tako so dijaki na ljubljanski realki že v letih 1899 in 1900 radioamatersko oddajali oddajo v radiju dveh kilometrov. Pravi začetek oddajanja v Ljubljani se je zgodil 25 let kasneje, 15. maja 1925, ko je začela oddajati domača radiooddajna postaja. Slišala se je celo na Bledu (Bizilj 2003: 13). Še en pomemben datum iz slovenske radijske zgodovine je 1. september 1928, ko je prvič zadonela slovenska pesem z domžalske postaje.

Prosvetna zveza, v okviru katere je deloval Radio Ljubljana, je že leta 1928 sprejela pravilnik o njegovem delovanju. V prvi člen so med drugim zapisali, da je namen radia širiti dnevne novice, metereološka, borzna, ekonomska in industrijska poročila (Bizilj 2003: 15). Radio Ljubljana je bil v začetku sicer bolj podaljšek ljudske šole. Tako so imeli na programu, poleg glasbe, števila poučna predavanja, jezikovne tečaje in npr. prenose maš. Takrat informiranje (Bizilj 2003: 15) ni bilo prednostna naloga slovenskega radia. So pa kljub temu imeli nekaj lastnega informativnega programa. Informacije zanj so črpali iz časopisne agencije Avala, domače informacije pa so prejeli iz redakcij Slovenca in Slovenskega naroda.

Radio je svojo informativno in tudi manipulativno vlogo okrepil med drugo svetovno vojno, ko je bil najhitrejši vir informiranja. Tako Pirčeva (2005: 41–42) utemeljuje, da so radijski programi med drugo svetovno vojno postali pomembno središče politične (vojaške) propagande. Zato ne preseneča, da so Nemci pripravili nacionalni program prodaje cenениh radijskih sprejemnikov, da bi svojo ideologijo lahko spravili do slehernega doma. So pa tudi prekinili slovensko radijsko oddajanje, ko so leta 1941 zbombardirali domžalski oddajnik. Za razliko od njih so imeli slovenski partizani slabo tehnično opremo za oddajanje radijskih programov, čeprav je zmeraj delovala kakšna radijska postaja. Biziljeva (2005: 25–28) navaja, da so Slovenci med vojno radijske informacije dobivali tudi s tujih radiev. Tako je bil zelo poslušan radio London. Z dobro poslušanošjo so se lahko pohvalile še radijske postaje, ki so oddajale pod okriljem zaveznikov in sil osi, saj so bili njihovi programi v srbohrvaščini in slovenščini zelo priljubljeni. Med najbolj aktivnimi radijskimi postajami v slovenščini je

bil radio Gradec, ki je trikrat na dan oddajal poročila v slovenščini. Radio Ljubljana je imel, za primerjavo, poročila petkrat dnevno. V celoti jih je urejala Agencija Avala, radijska uredništva pa, za razliko od prej, niso smela prejemati novic od dnevnega časopisja.

Za preboj v slovenskem radijskem informativnem programu lahko štejemo oglašanje radia Kričač v letih 1941 in 1942. Ta radio Osvobodilne fronte, ki se je ilegalno oglašal z različnih lokacij v prestolnici, je bil pretežno poln propagandističnih poročil, pomembna pa so tudi poročila z bojišč. Samo ugibamo lahko, kakšna »dopisniška« mreža je te podatke zbirala. Po utišanju tega radia je vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja novo radijsko postajo postavilo v Beli krajini. Najpomembnejši del radia OF so bila poročila, sestavljena iz vojaških poročil, za njimi so bila poročila iz tujine in na koncu še domače dogajanje. Vmes so objavljali intervjuje z različnimi vojaškimi osebnostmi. Prelomnica v zgodovini informativne vloge slovenskega radia je bila tudi osvoboditev Ljubljane, za katero so poslušalci lahko izvedeli z radia. To se je zgodilo 9. maja 1945. Le dva dni kasneje je začel oddajati tudi radio Maribor. Radio Ljubljana so takoj po vojni pod svoje okrilje vzeli nekdanji sodelavci radia OF in politični delavci, ki so med drugim pripravljala informativne oddaje oziroma poročila (Bizilj 2003: 28–29). Nekdanji radio Ljubljana je z osamosvojitvijo postal Radio Slovenija, ki ima tri nacionalne programe in dva regionalna centra.

4. TIPI RADIJSKIH POSTAJ

Radijske postaje med seboj ločujejo različno zastavljene programske sheme, te so prilagojene ciljnemu občinstvu, viziji in poslanstvu medija. Tako je mladim praviloma bolj všeč radio, ki predvaja veliko glasbe, kjer moderatorji v svoji govorici uporabljajo sleng, kjer ne slišijo veliko o političnem dogajanju, ampak izvedo veliko o življenju slavnih glasbenih in filmskih zvezd. Starejšim poslušalcem ponavadi bolj ustreza radio, ki informira in izobražuje. Nekaj je tudi takšnih, ki imajo specifičen glasbeni okus. Njim je namenjen glasbeno specializirani radio, tak, ki predvaja narodnozabavno ali plesno glasbo.

Radijski program je bistvo radijskega medija in ga lahko opredelimo na nekaj načinov. Za Pirčevo (2005: 51) je radijski program skupek glasbene in govorne ponudbe na določeni radijski frekvenci, nastaja skladno z bolj ali manj uveljavljeno uredniško politiko, je določen s programskim načrtom, radijsko shemo, ta pa je odvisna od tega, kakšna je radijska postaja, ki program oddaja oziroma pripravlja. Marti (2005: 10) pojasnjuje, da beseda program izhaja iz grščine in pomeni »objava tistega, kar hoče človek narediti«. To je torej nekaj, kar je bilo zamišljeno in pripravljeno kot ponudba za druge, v našem primeru za poslušalce. Za Biziljevo (2003: 32) je program seštevek vseh oddaj, ki jih radijska postaja ponuja v nekem določenem časovnem intervalu. Radijske programe danes določata programski načrt in radijska shema kot plod uredniške politike radia.

Programska shema je načrt programa in ima različne definicije. Tako Marti (2005: 11) programsko shemo definira kot skupek vsebin, ki jih neka radijska postaja ponuja svojemu avditoriju, organiziranih v posebne oddaje; ustreza določeni ureditvi in je načrtovana za neko časovno obdobje. Namen programske sheme je zanj doseči soglasje med radiofonskim prostorom in potencialnim občinstvom, upoštevajoč družbeno organiziranost časa. Programska shema naj bi poslušalcu zagotavljala kontinuiteto (oddajanje mora teči neprekinjeno), raznolikost ali specializacijo (odvisno od modela programske sheme, ki jo določa postaja) in homogenost (postaja v celoti ustreza podobi, ki jo ima o njej poslušalec). Po Pirčevi (2005: 53) radijska shema nastane na temeljih časovnih okvirov. Zanj je ta shema lahko zelo natančno, tudi do sekunde določena, lahko pa je tudi precej fleksibilna. Biziljeva (2003: 32) izpostavlja odprto radijsko shemo, kjer je program svobodno oblikovan in omogoča takojšen vstop najrazličnejših vsebin. Gre sicer za ekstremen primer radijske sheme,

ki mu nasproti stoji zaprta shema. V radijskih programih pogosto najdemo mešanico obeh. Tako imamo oddaje, ki se pojavljajo ob stalnih terminih, vmes pa imamo programske pasove, ki dopuščajo poljubno pozicioniranje nenačrtovanih programskih vsebin.

Za današnji radio je torej zelo pomembna in značilna uporaba določenega radijskega formata. Tako se radijske postaje, kot pravi Biziljeva (2003: 32), glede na specializiranost programa delijo na informativne, glasbene, športno-zabavne ali na javne in zasebne, glede na lastništvo. Marti (2005: 52) radijske postaje s specializiranim programom deli na glasbeni format (različne zvrsti glasbe) in neglasbeni format (informativni, govorni, hibridni). Glede na vsebino lahko radie razdelimo še drugače; na čiste formate (prevladujoča ena vsebina), mešane formate (glavna tema, dopolnjena z drugimi vsebinami) in hibride (ena ali dve glavni temi, dopolnjeni z drugimi vsebinami). V prid zadnji govori Pirčeva (2005: 93), ki pravi, da se struktura formatov poenostavlja, saj je radio pogosto v vlogi zvočne kulise in največkrat sodi v svet sekundarnih poslušalčevih interesov.

Radijske postaje so lahko narejene po splošnem ali specializiranem modelu. V obeh primerih lahko izpostavimo informativno vlogo radia. Če gre za radio splošnega modela, potem je ta namenjen vsem. Zadovoljuje najrazličnejše okuse in pričakovanja poslušalcev, in kot pravi Marti (2005: 39) je njegov namen, da vsak poslušalec v njem najde oddajo, ki najbolje ustreza njegovim potrebam. Takšen je na primer BCC, ki je že ob začetku oddajanja v svoje radijsko poslanstvo zapisal: obveščati, izobraževati in razvedriti. Za specializirani model radia je značilna monotematskost vsebin, ki so natančno določene (glasbene, informativne ali druge). Specializirani radio temelji na načelu »vsakemu svoj radio« (Marti 2005: 40). Če na radiu prevladujejo informativne vsebine, potem takšen radio označujemo kot informativni radio (ang. *all news radio*). Kljub temu, da so radii specializirani, imajo po Biziljevi (2003: 32) še vedno nekaj skupnih lastnosti: jutranji servisno-informativni program, novice vsako uro, osrednjo informativno oddajo, večerne, ciljno naravnane programe. Večina radiev ima še eno pomembno skupno lastnost. Četudi zabavajo, izobražujejo, svetujejo itd., pa je, tako Biziljeva (2003: 32), bistvo programske sheme in nenadomestljiv temelj reprezentativnih radijskih postaj še vedno informativni program.

5. RADIJSKE INFORMATIVNE ODDAJE

Radijske informativne oddaje tvorijo jedra programov številnih radijskih postaj. Nekateri jih predvajajo vsake pol ure, drugi vsako uro, tretji ob določenih urah predvajajo različne formate oddaj. Radijski informativni programi so različni, od kratkih, nekajminutnih novic do 24-urnega nepretrganega informativnega programa, ki ga poznajo predvsem ameriški poslušalci. Radijski informativni program po Biziljevi (2003: 61) tvorijo: niz vesti ali novic (sam jih bom imenoval **novice**), osrednje dnevno-informativne oddaje (**poročila**) in aktualne oddaje. Pri radijskih informativnih oddajah je pomembna aktualnost, dramaturgija poročanja, v ospredje pride avtoselektivna moč posameznika in radiofonski uvodnik (Drnovšek 2002: 31). Radijske informativne oddaje se med seboj razlikujejo po dolžini, elementih, ki jih sestavljajo, vlogah, ki jih imajo radijski govorci. Izvedb informativnih oddaj pa je toliko, kolikor je radijskih postaj.

Poročila oz. novice (kot informativne oddaje) so zagotovo vir za pridobivanje večine informacij na radiu. K temu zagotovo pomembno prispeva dejstvo, da so to radijske časovne konstante, ki imajo vnaprej določene radijske termine. Poslušalci po nekaterih podatkih tudi v 50 odstotkih poslušajo radio zaradi informacij in zato je seveda razumljivo, da informativnih oddaj ne želijo zamuditi. To dejstvo dodatno utemeljuje Ohler (2004: 207), ko pravi, da so informacije, kljub posebnim tematskim kanalom na televiziji, dostopnosti dnevnih novic na internetu, teletekstu ali mobilnem telefonu, pri poslušalcu še vedno najhitreje, če posluša radio. Raziskava »Colleman Research, Plan Developer Study« (Kubin 2005: 9)² kaže zanimivo sliko radijskih informativnih oddaj:

(a) Kje dobite informacije?

- 85 % radio
- 80 % televizija
- 76 % časopisi

(b) Kaj pričakujete od radijskih informativnih oddaj?

- hitre informacije
- zanesljivost

² Gre za raziskavo, ki so jo opravili za avstrijsko radijsko postajo Antenne Steiermark.

– kontakt s poslušalci (nem. *Unterhaltung*)

(c) Kakšne informacije želite slišati?

- informacije, ki se me tičejo
- informacije iz moje regije

Vloga radijskih poročil je, da v njih napovemo dogodek, da poročamo o dogodku, ki še traja ali se je že zgodil, in da ga analiziramo, ko je že končan (Pirc 2005: 176). Pirčeva še poudarja, da morajo poslušalci na radiu slišati najpomembnejše novice in temeljna dejstva, poudarke. Vse ostalo jih bo čakalo že zvečer na televiziji ali najkasneje naslednje jutro v časopisu. V poročilih oziroma novicah tako ni prostora za odvečne stvari.

Radijske informativne oddaje se ponavadi začenjajo z napovedniki vsebin. Z napovedjo poslušalce opozorimo na teme, o katerih poročamo v nadaljevanju, in jih tako pritegnemo k poslušanju. Začetek oddaje ponavadi naznani tudi zvočno ločilo. Ta se kasneje uporablja tudi za ločevanje posameznih delov oddaje. V napovedniku napovemo tudi voditelja oddaje³.

Pomembno je tudi, kako se informativne oddaje končajo. Navadno je na koncu informativne oddaje tako imenovani servisni blok: vreme in prometne informacije (Pirc 2005: 183). Vreme je zagotovo tema, ki najbolj zanima večino poslušalcev, voznike pa zelo zanimajo aktualne cestne informacije. Takšno zanimanje je seveda povod za to, da sta ti temi uvrščeni na konec oddaje, saj na tak način poslušalca pripravijo do poslušanje celotne oddaje.

5.1 Merila za izbor dogodkov

Uredniki informativnih oddaj, uredniki in drugi, ki ustvarjajo radijski informativni program, se vsak dan srečujejo z dilemo, kaj uvrstiti v oddajo in česa ne. Kot pravi Erjavčeva (1999: 52), nekatere teorije v ospredje postavljajo novinarja in trdijo, da je izbira novic zaznamovana s profesionalnimi odločitvami novinarja. Spet druge (sociološke študije) pri izbiri novic v ospredje postavljajo organizacijska pravila, tretje v ospredje postavljajo same dogodke (teorija zrcala), četrte pa sile zunaj medijske organizacije. Pirčeva (2005: 131) pravi, da je objave vreden tisti dogodek, ki se dogaja pogosto, je pričakovan, nepredvidljiv, nenavaden, povezan

³ Npr. Dogodki in odmevi Radia Slovenija.

z določenim narodom, državo, osebnostjo, ki je zelo negativen (v smislu slaba novica je dobra novica). Je pa že sama določitev teme posameznega dela informativne oddaje – vesti, poročila, kot pravi Erjavčeva (1999: 52), prvi korak v izdelavi posameznega novinarskega prispevka. Z izbiro teme novinar določi del stvarnosti, ki ga bo obdelal – razgrnil problem, dogodek ali stanje, analiziral in pojasnil.

Temeljna naloga ustvarjalcev informativnih oddaj naj bi bila zagotavljanje čim bolj objektivne slike o najpomembnejših dnevnih dogodkih (Boyd v Drnovšek 2002: 30). Ni univerzalnih kriterijev za izbiro vsebine sporočanja, ampak je proces izbire novice vedno odvisen od aplikacije vrednostnih kategorij in družbenih vrednot na dogodke (Erjavec 1999: 53). Kot še pravi Erjavčeva, kriteriji izbire niso absolutni, ampak so vedno v času in prostoru spremenljivi. Številne teorije so se ukvarjale s proučevanjem vzrokov za izbiro posameznih dogodkov in njihovega posledičnega spreminjanja v novinarska besedila oziroma oddaje. Spodaj navajam (glej Tabelo 7.1.1) po mnenju Erjačeve (Kepplinger v Erjavec 1999: 55) enega najbolj diferenciranih modelov novičarskih dejavnikov, ki ga je oblikoval Kepplinger. Pri tej tabeli je nujen tudi naslednji komentar Erjavčeve (1999: 55), ki pravi, da je obseg novičarskih dejavnikov pri notranjih dogodkih od 0 do 15, povprečno pa ti vsebujejo od 7 do 11 dejavnikov. Pri mednarodnih temah je razpon vsebovanih novičarskih dejavnikov mnogo večji: od 3 do 19. Prispevek, ki bi jih imel 19, bi bil tudi »optimalen«.

Tabela 5.1.1: Novičarski dejavniki po Kepplingu

1. prostorska bližina	12. politična bližina
2. gospodarska bližina	13. kulturna bližina
3. položaj naroda	14. položaj pokrajine
4. institucionalni vpliv	15. osebni vpliv
5. pomembnost	16. personalizacija
6. polemичnost	17. agresivnost
7. demonstrativnost	18. presenečenje
8. domet (obseg)	19. dejanska uporabnost / uspeh
9. možna uporabnost / uspeh	20. dejanska škoda / neuspeh
10. možna škoda / neuspeh	21. povezava z drugimi temami
11. pomembnost teme	22. podatkovnost

Vir: Erjavec, Karmen 1999: Novinarska kakovost.

Pri uvrščanju posameznih besedil v informativno oddajo obstajajo interna pravila vsake medijske hiše, v nadaljevanju pa povzemam nekatere elemente, ki naj bi jih upoštevali pri tem.

1.) Pomembnost dogodka. Ob tem se vprašamo, kako pomemben je nek dogodek v globalnem ali nacionalnem smislu; v kakšnem merilu se dogodek odraža v spreminjajočem se času in do kolikšne mere z njim obravnavamo politične posledice (Drnovšek 2002: 30). Erjavčeva (1999: 56) ta kriterij opredeljuje kot širino vpliva dogodka. Pravi, da je to najpomembnejši kriterij pri presojanju dogodkov. Ključno vprašanje je, koliko ljudi dogodek, o katerem naj bi poročali, prizadeva. Dogodek je tem pomembnejši, čim več ljudi zadeva in čim bolj neposreden je njegov vpliv.

2.) Zelo pomembna elementa sta aktualnost in trenutnost. Aktualnost je tisti dejavnik, ki naredi radio živ. Če definiramo aktualnost kot povsem časovno dimenzijo, jo lahko opredelimo kot merilo, ki meri, kako hitro se medij oziroma novinar odzove na temo ali dogodek (Erjavec 1999: 59). Kot pravi Pirčeva (2005: 132), je aktualnost časovna razsežnost, čas, ki preteče od dogodka do objave; radio se mora prvi odzvati na dogodek, to mu omogočata tehnologija dela in možnost prekinitve programa, hitrega poročanja s kraja dogodka.

Milič (1998: 22) povzema štiri vrste aktualnosti: (a) takojšnja aktualnost: opis nesreče, rezultat volitev, športne tekme; (b) vroča aktualnost: predvolilne kampanje, sodni procesi itd., gre za dogodke, ki polnijo radijska poročila dalj časa; (c) podaljšana ali sezonska aktualnost: turistična sezona, šolski ciklusi, izvajanje reform; (d) trajna, pogojno rečeno večna aktualnost: prizadevanje za mir, boj proti kriminalu, človekove pravice. Ob tem dodajmo, da se aktualnosti med seboj lahko tudi prepletajo. Podaljšana aktualnost lahko na primer postane tudi vroča (Drnovšek 2002: 15).

3.) Boyd (v Drnovšek 2002: 31) izpostavlja lokalne in nacionalne dogodke nasproti mednarodnim. Vsak naj bi namreč zastavljal vprašanja: ali ta zgodba govori o meni, o dogodkih, ki se dogajajo na mojem pragu, ali je to zgodba o tujcih, za katere sploh nisem vedel, da obstajajo in ki so 2000 kilometrov proč. Koširjeva (v Drnovšek 2002: 31) pa tudi ugotavlja, da se mnogim zdi bolj pomembno dejstvo, da so zaprli njihovo tovarno, omejili vpis v bližnjo šolo, da je župnik posvetil novo avtopralnico, pa tudi da se je izgubil sosedov pes in da otroci pogrešajo mačko Mici, kot pa teroristični napad v neki daljni deželi.

4.) Uravnoveženost; kriterij uravnoveženost zahteva, da imajo vsi družbeni konstrukti enako možnost objave svojih stališč v medijih. Uravnoveženost še posebej poudarja enakovredno zastopanost oziroma nepriviligiranost posameznih stališč, pomembnih za predstavitev dejanskega stanja (Erjavec 1999: 76). Pomembnost tega kriterija izpostavlja tudi Pirčeva (2005: 132), ki pravi, da je novica objavljena v spletu drugih radijskih vesti, poročil, reportaž, komentarjev. Celota mora biti tematsko, zvrstno, geografsko, politično uravnovežena. Problem uravnoveženosti se po besedah Erjavčeve pojavi pri tistih informacijah, pri katerih je težko oceniti njihovo pomembnost, pogostokrat v povezavi s polemičnimi stališči oseb ali institucij. Erjavčeva (1999: 76) loči med petimi vrstami uravnoveženosti:

- a) novičarski splet – uravnoveženje različne ponudbe novinarskega sporočanja,
- b) uravnoveženost tematik – pri izbiri vsebine poročila smo pozorni na raznolikost in obenem tudi na uravnoveženost novic,
- c) zemljepisna uravnoveženost – odvisna od prostorskega pokrivanja določenega medija,
- d) demografska uravnoveženost – odvisna od starostne strukture ciljne skupine,
- e) politična uravnoveženost – predstavitev stališč vseh konfliktnih strani.

Koširjeva (Košir, 1988) predlaga, da se dogodek razume v skladu z definicijo, ki je navedena v slovarju znanstvenih pojmov, kot časovno omejeno spremembo, se pravi kot prostorsko časovno entiteto dinamičnega značaja, ki ni vezana na prostorsko časovno točko, temveč je intervalne narave.

Izbira dogodka je tesno povezana z namenom novinarskega prispevka. Boyd (v Pirc 2005: 131) ponuja v pomoč pri odločanju, kateri dogodek naj postane novica in tako del informativne oddaje, naslednje elemente, ki naj bi jih vsebovala novica: pomembnost, tragičnost, nenavadnost, aktualnost, zanimivost, protislovnost, ironičnost, dogodek, ki se je zgodil prvič. Za delitev novic obstaja še nekaj kriterijev. Novice po logiki zanimanja javnosti, dometu ali pomenu delimo na: lokalne, nacionalne, mednarodne (Pirc 2005: 130).

Boyd (v Drnovšek 2002: 15) deli novice na te kategorije:

- urgentnost, ki ima opraviti z visokim odstotkom dramatičnosti – kadarkoli je človeško življenje ogroženo, pride tudi do novinarskega dogodka,
- kriminal,
- lokalna ali nacionalna politika, oblast,

- nov načrt, razvoj (graditev cest, nakupovalnih središč, obnova mest, nove četrti, veliki projekti),
- spori in nasprotja,
- delovanje skupin pritiska,
- industrija,
- zdravje,
- nenavadne zgodbe, ki se dogajajo ljudem (ang. *human interest stories*),
- slavne, pomembne osebnosti,
- šport,
- sezonske novice (prazniki, razprodaje, turistična sezona),
- posebni lokalni interesi (zgodbe, ki se identificirajo z območjem, utrjujejo lojalnost javnosti),
- vreme (sodi med najpomembnejše novice, največkrat je objavljeno na koncu poročil, le v izjemnih primerih pa ga uvrstimo na začetek),
- promet (tudi ta sodi v vrh lestvice zanimanja poslušalcev, saj je radio prvi, ki poroča o prometnih razmerah),
- zgodbe o živalih.

Drnovšek (2002: 15) navaja Hartleya, da dogodki niso predmet novinarskega sporočanja preprosto zato, ker se zgodijo – lahko so celo zelo razburljivi. Dogodki morajo sovpadati z nečim, kar že obstaja in morajo biti prepoznavni. Če ob tem opredelimo lokalno in nacionalno raven novinarskega sporočanja, je seveda za poslušalca lokalnega radia veliko bolj zanimivo tisto, kar se dogaja v njegovem okolju.

Hartley (v Drnovšek 2002: 16) navaja pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da dogodek izberemo za objavo v množičnih občilih. Gre za seznam, ki ga sestavlja dvanajst lastnosti dogodkov:

- pogostost, umori,
- obseg oz. velikost dogodka,
- nedvoumnost, jasnost,
- pomen, smiselnost – gre za kulturno bližino (če neki dogodek iz oddaljenih kultur zadeva domačo, je toliko bolj zanimiv),
- skladnost, soglasnost, predvidljivost dogodka,

- nepričakovanost, nepredvidljivost ali redkost dogodka (novost nepričakovanega dogodka je odkrita v pričakovanih, domačih kontekstih. Radio prav na nepričakovane in nepredvidljive dogodke odreagira zelo hitro,
- kontinuiteta, ki pokriva dogodek večkrat,
- kompozicija, ki se kaže v mešanju različnih vrst dogodkov (nek izid tekme je, kar zadeva kompozicijo, zelo preprost, poročilo seje državnega zbora ima že več elementov),
- zveza z elitnimi narodi,
- zveza z elitnimi osebnostmi,
- poosebljenost,
- negativnost (slaba novica je dobra novica) – ponavadi je nepričakovana, nima ambicij, zgodi se hitro.

Kot poudarja Drnovšek (2002: 16), Hartley dodaja, da zgoraj navedena merila niso univerzalna. Oblikujejo neki ključ, po katerem je gledanje v svet specifično. Vrednostne karakteristike, ki zaznamujejo dogodek kot bolj ali manj pomemben, pa je tudi po Hratleyjevem mnenju, ki se mu pridružuje Košrijeva (1988: 40), treba proučevati v konkretni zgodovinski in družbenopolitični ter kulturni skupnosti.

5.2 Viri informacij

Prave informacije naj bi se nahajale zunaj novinarske redakcije, nekateri novinarji celo pravijo, da na cesti (Perovič 1998: 55). Najboljši vir informacij je seveda novinar sam, ki na lastne oči vidi in doživi dogodek, o katerem potem poroča (Drnovšek 2002: 22). Vir informacij je pri ustvarjanju radijske informativne oddaje enak kot pri novinarjih v drugih medijih – lastna raziskovanja, tiskovne agencije, dokumentacija, internet, uradne ustanove, poslušalci, drugi mediji (Bizilj 2003: 62). To so samo nekateri viri. Mnogo bolj natančna je v svoji delitvi virov Pirčeva (2005: 185), ki jo v nadaljevanju povzemam.

Hišni poročevalci: dopisniki, ki živijo v določeni skupnosti, opažajo dogajanje, imajo svoje vire informacij.

Dokumentacija, arhiv: mnoge večje radijske hiše imajo svojo fonoteko, arhiv, dokumentacijo, tudi novinarji hranijo pomembne podatke, posnetke, dokumente ali pa uporabljajo tuje arhive.

Ustanove: kličemo jih, da dobimo osnovne informacije; ponavadi imamo težave, preden najdemo pristojnega, ki sme dati izjave za javnost in ima največ informacij o dogodku, pojavu.

Službe za odnose z javnostmi: te se ne izkažejo vedno najbolje, saj se ne dogaja redko, da novinar prej dobi podatke, ki jih potrebuje, kot mu jih sporoči služba za odnose z javnostmi; pot prek te je po navadi daljša.

Politiki: Uradne izjave za javnost so lahko zelo informativne, lahko pa tudi dolgočasne, nezanimive, zato je treba dobiti informacije iz ozadja, obrazložitve, dodatna pojasnila. Pogosto so politiki takoj pripravljeni dati izjavo, se pogovarjati z novinarjem, saj se jim zdi vsak nastop v mediju koristen. Novinar mora imeti seznam politikov, njihove telefonske številke, redno mora vzpostavljati in ohranjati stike z njimi.

Skupine pritiska: sindikati, najrazličnejša civilna gibanja, zveze, društva so pomemben vir informacij, saj dogodke komentirajo še z druge plati.

Načrtovani dogodki: to so dogodki, organizirani zato, da javnosti nekaj sporočijo; lahko so protesti, novinarske konference, kongresi, simpoziji.

Sporočila za javnost: sporočila te vrste se vsak dan znajdejo na urednikovi mizi, mnoga so uporabna in služijo kot pomembna prva informacija, nekatera pa so povsem neuporabna.

Medmrežje: to je vse pogostejši vir informacij, saj po internetu še najhitreje zberemo podatke. Previdni pa moramo biti pri uporabi neavtoriziranih internetnih virov. Podatke je treba preverjati.

Občasni sodelavci, svobodni novinarji, občinstvo, poslušalci: tudi ti so lahko vir informacij. Zlasti poslušalci pogosto kličejo na radijsko postajo, povedo, kaj so videli, izvedeli.

Tiskovne agencije: te so najpogostejši zunanji vir informacij; Reuters, United Press International, Agence France-press, Associated Press ... za slovenske medije pa Slovenska tiskovna agencija STA.

Mreža: radijske in televizijske postaje pogosto ustvarijo mrežo za izmenjavo gradiva ter tako zelo racionalizirajo delo in stroške. Pri nas sta takšna primera Infonet ter Združenje lokalnih in regionalnih radijskih postaj oz. njihova IV. Radijska mreža. Radijske postaje, ki prevzemajo ponudbo mreže, praviloma tem novicam občasno dodajajo še svoje. Odnos je lahko tudi obojestranski, dvosmeren, tako da tudi lokalni radio oskrbuje mrežo z novicami s svojega območja.

Drugi mediji: ideje dobimo tudi pri gledanju televizijskih programov, pri listanju jutranjih časopisov, poslušanju konkurenčnih radijskih postaj.

Tiskovne konference: kdor koli jih že skliče, so vedno rutinska in predvidljiva srečanja z novinarji, koristna za obe strani, sklicatelje in medije. Pripravijo jih takrat, ko menijo, da je dovolj medijskega zanimanja za kako osebo, zgodbo, dogodek. Za novinarja je pomembno, da mu novinarske konference služijo le kot vir informacij, ki jih preveri, oblikuje in posreduje po novinarskih načelih operacionalizacije (Erjavec 1999: 57).

5.3 Informativne oddaje glede na čas predvajanja

Glede na čas predvajanja informativne oddaje naj bi se prilagajali vsebina, trajanje in vrstni red besedil. Čez dan je zagotovo na voljo več aktualnih novic kot ponoči ali zjutraj, ponudba novic pa sredi dneva in popoldne doseže vrh. Tudi poslušalci imajo glede na to, koliko je ura, različne potrebe po poročilih, zato se jutranje, dopoldanske, popoldanske, večerne in nočne informativne oddaje po ustroju in ponudbi nekoliko razlikujejo (Pirc 2005: 182). V nadaljevanju delno povzemam delitev informativnih oddaj glede na oddajni čas po Pirčevi (2005: 182) in po Miliču (1998: 24).

Jutranje informativne oddaje

Jutranje informativne oddaje so za marsikoga prvi stik z dnem oziroma povezujejo prejšnji dan z novim (Milič 1998: 24). V njih je treba najti pravo razmerje med informacijami o

dogodkih prejšnjega dne in noči ter napovedmi dogajanja za dan, ki se začne. Ljudje odhajajo v službe, šole, po opravkih, zanima jih tudi veliko uporabnih informacij: o zastojih na cestah, vremenu, napovedanih stavkah železničarjev, podražitvah, težavah pri oskrbi z vodo ali elektriko in o podobnem (Pirc 2005: 182).

Dopoldanske informativne oddaje

Novice o dogodkih preteklega dne se umikajo aktualnim vestem (Pirc 2005: 182). Bolj se odmikamo od jutra, več je v informativnih oddajah prostora za nadgradnjo jutranjih in dopoldanskih vesti (Milič 1998: 24).

Popoldanske informativne oddaje

Obilica dogodkov urednikom že dela težave, presojanje, kaj uvrstiti v oddajo, je vse bolj težavno. V teh oddajah je govor le o »sprotnih« zadevah. Dinamika teh je silovita, možnost sprememb vsebin tik pred zdajci je največja (Pirc 2005: 182).

Večerne informativne oddaje

Pomenijo pogled na dan, ki se končuje oziroma gre pri njih (Milič 1998: 24) za rekapitulacijo dnevnih dogodkov. Na kratko prikažemo dogajanje celotnega dneva, vesti osvežimo, nadgradimo in dopolnimo ter napovemo dogodke prihodnjega dne.

Nočne informativne oddaje

Te oddaje niso najbolj razgibane; pojavljajo se novice prejšnjega dne, ponoči se največkrat ne dogaja nič posebno vznemirljivega, čeprav se ne pozablja, da je malo stran od nas na zemeljski obli dan, poln dogodkov. Intenzivnost in dinamika nočnih informativnih oddaj popustita predvsem zato, ker se število poslušalcev pred radijskimi sprejemniki v nočnih urah precej zmanjša, pa tudi dežurne ekipe v informativnih uredništvih so ponoči razredčene (Pirc 2005: 184).

6. VRSTE RADIJSKIH INFORMATIVNIH ODDAJ

Radijske informativne oddaje igrajo pomembno vlogo v informiranju občinstva. Med najbolj pogoste sodijo novice in osrednje informativne oddaje ali kar poročila. Njihova prednost je aktualnost, saj se lahko novinar s terena oglasi neposredno v eter. To v zadnjem času izkorišča tudi televizija, ki pa za to potrebuje zahtevno tehnično opremo. Radijski novinar mora imeti pri roki le telefon. Večinoma pa radijske informativne oddaje sestavljajo vnaprej pripravljena besedila in posnetki, ki so z dolžino in obliko prilagojeni formatu oddaje. Znotraj oddaje jih razporejamo po posebnih kriterijih.

6.1 Novice

Novice so na radiu determinirane z absolutno takojšnostjo (Bizilj 2003: 62). So, tako Pirčeva (Pirc 2005: 182) najkrajše informativne oddaje, ki ponavadi trajajo le tri minute. Novice so časovna konstanta in se pojavljajo v programu ob določenih terminih; npr. ob polni uri, ob pol ure ali, kar je zadnje čase priljubljeno, pet ali deset minut pred polno uro. Novice sestavljajo vesti. Poudarek v posamezni oddaji je na tistih dogodkih, ki so se pravkar zgodili in ne (razen v večernem ali jutranjem času) na najpomembnejših novicah dneva. Novice so od preostanka programa ločene z radiofonskim uvodnikom in radiofonskimi ločili (Bizilj 2003: 62). Tudi za to informativno oddajo je značilno nizanje besedil po vnaprej določeni formuli, ki je glede na uredniško politiko lahko zaprta ali odprta.

6.2 Klasične ali sodobne Novice?

Odločitev za vrsto in formo informativne oddaje mora biti na radiu v največji meri odvisna od formata radijske postaje. Tako si klasičnih Novic z resnim radijskim glasom ne moremo predstavljati na glasbeni in dinamični radijski postaji, prav tako pa hitre, dvominutne novice z izjavami in mladim novinarskim glasom ne sodijo na radijsko postajo z narodno glasbo ali s klasičnim programom. Seveda je odločitev za format in obseg informativnih oddaj povezana tudi s finančnimi in kadrovske viri.

6.2.1 Klasične Novice

Klasična radijska informativna oddaja (Novice) se osredotoča na golo besedilo. To je pripravljeno (Marx 2004: 207) po vnaprej znani formuli, bere pa ga resen radijski glas, in to v skladu z najvišjimi izgovornimi standardi (več o teh v naslednjem poglavju). Vsa zvočna ločila so zelo tradicionalna, konservativna, glasbene podlage pa večinoma ni. Na začetku posameznega besedila oddaje je napoved kraja (nem. *die Ortsmarke*), kjer se je dogodek zgodil (Marx 2004: 227). To je lahko zelo dobro, saj poslušalec ob omembi mesta Washington takoj ve, da sledi dogodek, ki bo povezan z ameriško notranjo politiko.

Primer: *Ljubljana. Poslanci so dopoldne začeli redno mesečno zasedanje. (lastno gradivo, 2006)*

Slika 6.2.1.1: Sekvenca novice z omembo kraja

kraj	dogodek
-------------	----------------

Poleg tega obstajajo v klasičnih informativnih oddajah tudi napovedi dogodka oziroma tema (nem. *die Themenmarke*) (Marx 2004: 227). Vloga takšnega ločila je podobna kot pri napovedi kraja.

Primer: *Napad. V eksploziji bombe v španski pokrajini Baskija je umrl policist. (Marx 2004: 227)*

Slika 6.2.1.2: Sekvenca novice z omembo teme

tema	dogodek
-------------	----------------

V klasičnih informativnih oddajah poznamo še en ločilni element, ki je po mnenju mnogih najučinkovitejši. Gre za tako imenovani veliki naslov (nem. *die Schlagzeile*), pri čemer je ta podan na začetku besedila in odigra vlogo naslova, kot npr. naslov časopisne vesti. Izraža jedro in predstavlja uvod v vest, pri čemer moramo paziti, da v stavku, ki sledi ne ponavljamo besed iz velikega naslova (Marx 2004: 227).

Primer: *Nov napad v Baskiji. V eksploziji bombe v Bilbao je umrl španski policist. (Marx 2004: 227)*

Slika 6.2.1.3: Sekvenca novice z omembo naslova

naslov	dogodek
--------	---------

6.2.2 Kratke novice

Kratke novice so posebna oblika klasičnih novic; gre za kratko informativno oddajo, ki osnovne informacije poda v največ dveh minutah (Marx 2004: 227). Posamezna sekvenca vsebuje veliki naslov in samo en dodaten stavek, izjemoma se lahko zgodi, da sta stavka dva. Seveda so možnosti tudi odprte. Tako so lahko kratke novice sestavljene iz samih velikih naslovov, samih enopovednih novic ali kombinacije eno- in dvopovednih. So pa naslovi tukaj vsekakor dobrodošli, saj se lahko zgodi, da poslušalec v množici stavkov enostavno pomeša več različnih dogodkov.

6.2.3 O-ton Novice

Zanje je značilno, da ne glede na formo vsebujejo vsaj en o-ton,⁴ najsi bo to izjava, izrezek iz pogovora, tiskovne konference, intervjuja, komentar stalnega komentatorja ali kolaž izjav (Marx 2004: 228). O-toni služijo ustvarjanju jasnejše slike o dogodku ali napovedovanju nadaljnjih tem znotraj nekega besedila. Kot pravi Marx (2004: 208), o-toni v vesti pomagajo pri citiranju, opisovanju in pojasnjevanju. Pomembno je, da pri tej vrsti informativnih oddaj o-toni dodajo informativni oddaji živahnost, kredibilnost, raznolikost, zato te zvenijo bolj resnično in avtentično od klasičnih novic. Za to vrsto Novic je značilno tudi, da jih berejo dežurni uredniki in ne profesionalni bralci. Torej je avtor tudi bralec, kar je zagotovo pomembno. Je pa tukaj druga past, saj lahko preveč različnih glasov v tako kratki informativni oddaji naredi vsebino popolnoma nerazumljivo.

6.3 Osrednje dnevno-informativne oddaje (Poročila)

Te imajo natančno določen stalni radijski čas, koncept je enovit v trajanju, gradaciji in načinu vodenja (Bizilj 2003: 62). Poročila so nekoliko daljša od Novic in ponavadi trajajo od pet do deset minut. Takšne oddaje so, za razliko od Novic, težko posnete vnaprej. Izjemoma so to lahko le deli oddaje, vendar je časovni zamik zanemarljiv. V osrednjih informativnih oddajah

⁴ Originalni ton je zvok iz okolja – izjava, anketa, izsk iz druge oddaje.

objavljamo novice, dogodke tudi napovedujemo, o njih poročamo, jih analiziramo in komentiramo; teme lahko nastopajo samostojno, povezane pa so z uvodnimi besedili, pogost je klasični glasovni »pink ponk« (menjavanje glasov, pogosto ženski – moški), kakovost oddaje je odvisna od aktualnosti, pomembnostne gradacije, vsebinske poglobljenosti, dramaturške gradnje, vsebinske povezanosti, kakovostno in identifikacijsko pa oddajo označujejo tudi voditeljeve intervencije – njegova osebna nota (Bizilj 2003: 62). Ponudba novinarski zvrsti je pestra: vesti, poročila, pojavlja se več glasov – napovedovalci, novinarji, voditelji, reporterji.

7. RAZVRŠČANJE VSEBIN V INFORMATIVNIH ODDAJAH

Pri razporejanju vsebin znotraj informativnih oddaj se upošteva njihova pomembnost, aktualnost vsebine, geografska bližina, interesi poslušalcev in uredniška presoja. Vsak dober urednik se vpraša, kaj je tisto, kar zanima njegove poslušalce: je zanje npr. res najpomembnejše, da najprej izvejo vse o dogajanju v Aziji, šele nato pa o novi naložbi, ki bo spremenila podobo njihovega kraja.

Vrstni red določamo vsakokrat posebej in ni železnih pravil, ki bi vedno veljala. Hillirad (v Pirc 2005: 180) trdi, da je najpogostejši in najbolj priljubljen vzorec sestavljanja informativnih oddaj tak:

- najpomembnejša vest,
- mednarodne vesti,
- regionalne vesti,
- lokalne vesti,
- šport,
- vreme,
- reportaža ali kritika kulturnega dogodka.

Boyd (v Pirc 2005: 180) sestavljanje radijske informativne oddaje predstavlja takole:

- za javnost pomembne zunanje vesti,
- notranjepolitične novice,
- novice, ki imajo za občinstvo gmotne posledice (plače, podražitve),
- novice, ki zbudijo čustvene odzive (ne vplivajo na naše življenje, vendar pa nas pozitivno ali negativno vznemirijo),
- novice o stvareh, o katerih javnost govori,
- osvežene novice (vesti, ki veljajo za stare, lahko osvežimo z novimi pogledi ali razlagami),
- šport (kot rubrika v informativni oddaji; najpomembnejši in najodmevnejši športni dosežki pa si zaslužijo celo višje mesto),
- vesti za konec (zanimivosti).

Zgodi se tudi, da nas tik pred začetkom oddaje obvestijo o zelo pomembnem dogodku. Gre za t.i. vročo novico (ang. *Breaking news*) in ponavadi ga uvrstimo na začetek oddaje, če pa ga dobimo med oddajo samo, ga bodisi objavimo takoj ali na koncu.

Končni vrstni red vsebin v informativni oddaji je posledica urednikove odločitve. Pogosto imajo informativne redakcije sprejeta interna pravila o razporejanju vsebin. Nemalokrat na lokalnih ali regionalnih radijskih postajah najprej slišite vest iz njihovega okolja, šele nato govorijo o dogodkih iz drugih delov države in sveta. Poleg tematske razporeditve moramo paziti, da so v informativni oddaji uravnotežene tudi novinarske zvrsti. Pirčeva (2005: 179) svetuje, naj si vesti, poročila, ki vsebujejo tonske izjave akterjev, intervjuji sledijo v logičnem zaporedju, komentarji naj bodo v informativne oddaje uvrščeni s posebno skrbjo, vsekakor pa jih je treba ločiti od drugih zvrsti in posebej napovedati, da poslušalca ne zmedemo.

Pri svoji analizi (glej prilogo) sem naletel na poseben tip informativne oddaje, ki vesti v informativno oddajo najprej uvršča po kriteriju geografske bližine, šele nato sledi razporejanje po temah. Tako so najprej na vrsti novice iz regije, nato iz Slovenije, potem sledijo novice iz Evropske unije in sveta ter še šport.

Tako je na prvem mestu najpomembnejša regionalna vest (pokazalo se je, da gre največkrat za naložbe, dejavnosti občinskih svetov in uprav ter za gospodarske novice), potem sledi druga regionalna vest (povezana s šolstvom, kulturo, izobraževanjem, družbenimi gibanji). V naslednjem delu sta v oddajo uvrščeni vesti iz Slovenije. Na prvem mestu je ponavadi vest iz notranje politike, ki je pogosto še na drugem mestu. Na tem mestu se pojavljajo tudi vesti iz zunanje politike, tiste, povezane z Evropsko unijo, gospodarstvom, šolstvom, zdravstvom, kulturo. Potem sledi del vesti iz sveta, ki so razporejene po načelu geografske bližine državi. Zadnjo vest včasih nadomesti vest iz črne kronike. Zadnja vest v nizu je športna, ne glede na to, ali obravnava regionalno, državno ali svetovno športno dogajanje.

8. RADIJSKE NOVINARSKÉ ZVRSTI

Radijske novinarske zvrsti izhajajo iz novinarskih zvrsti tiskanih medijev. Temeljna pravila zvrsti so skupna vsem medijem, vendar te med seboj ločijo posebna pravila, ki delajo medij svojstven. Vendar pa je, kot opozarja Milič (1998: 35), trend v radijskem novinarstvu uporaba najosnovnejših oblik upovedovanja novic, ki so praviloma časovno gledano tudi najkrajše oblike. Bistvena značilnost radijskih novinarskih zvrsti je zagotovo slušna podoba. Poslušalci zgodbo slišijo in ne npr. vidijo. Pestrost te zvočne podobe pa poleg verbalnih znakov ustvarjamo še z zvočnimi oz. radiofonskimi elementi. Nekateri strokovnjaki govorijo o monoloških, dialoških in polifonskih radijskih novinarskih zvrsteh (Bizilj 2003: 76). Za monološke zvrsti je značilno, da jih govorec sam posreduje sprejemniku (novica, izjava, poročilo, komentar). Med dialoške štejemo npr. pogovore in intervjuje, polifonske pa so zahtevnejše zvrsti, kot sta reportaža⁵ in fičer⁶. Milosavljevič (2003: 27) reportažo in reportersko zgodbo uvršča v novinarsko zgodbo in pravi, da gre za vrsto novinarskega sporočanja, ki s pomočjo avtentične pripovedi in literarnih sredstev slika dogajanje oziroma stanje okoli sebe.

Radio od drugih medijev ločuje časovna odzivnost (morda mu je tukaj še najbliže kakšen informativni spletni portal). Za radio ni dovolj »danes«, za radio velja »zdaj« (Bizilj 2003: 76). Tako velja, da radio dogodek že posreduje, ko ta še traja, saj so vklopi na prizorišča dogodkov tehnično enostavni, prav tako je preprosto umeščanje teh dogodkov v program. Dogodke na radiu posredujemo v različnih zvrsteh. Najpogostejše so vest, novica in poročilo. V informativnem programu so pogoste še ankete, intervjuji in komentarji.

8.1 Vest

Vest je osnovna oblika novinarskega izražanja in je, kot pravi Senič (v Drnovšek 2002: 18), jedro novinarskega dela na radiu. Med vesti sodijo kratka vest, razširjena vest, vest v nadaljevanju in naznanilo (Laban 2005: 38). Labanova ugotavlja tudi skupne lastnosti teh, na radiu zelo priljubljenih žanrov. Vsem je skupno, da praviloma upovedujejo manjše pretekle

⁵ Radijska reportaža je lahko pripravljena vnaprej ali pa poteka v živo s kraja dogajanja. Je kombinacija novinarjevega besedila in tonskih posnetkov. Pomembeno vlogo imata tudi scenarij in režija.

⁶ Fičer (ang. *feature*) ali reporterska zgodba opisuje resnični svet in vključuje literarne prvine. Poslušalcu skuša svet približati na zanimiv, poljuden način.

dogodke z relativno majhnim številom prvin, le žanr naznanilo informira o dogodku v prihodnosti. Vest kot vrsta novičarskega sporočanja je vedno izpeljana iz informacije in je zgrajena na konkretnem dogodku oziroma dogajanju oziroma informira o dogodku (Drnovšek 2002: 18). Vest ne interpretira dogodka, ampak samo podaja gola dejstva. Ne sprašuje se o posledicah in ne uči poslušalcev. Ker je minljiva in traja največ 30 sekund, mora biti govorjena jasno. Poleg jasnosti Korošec (v Kalin Golob 2003: 69) med definicijskimi prvinami na jezikovni ravni izpostavlja še stvarnost in natančnost. Korošec (1998: 299–300) izpostavlja tudi, da se vedno poudarja kratkost vesti, in navaja naslednje lastnosti, ki jih je mogoče strniti v definicijo vesti: kratkost, novost, aktualnost, resničnost, pomembnost in zanimivost, trdnost in enostavnost zgodbe, jezikovna jasnost, stvarnost, zgoščenost, natančnost, zanesljivost. Vsako vest sestavlja:

1) **Glava**: že sam pojem pove, da gre za osnovni vsebinski pomen (Drnovšek 2002: 19). V tem prvem delu vesti so zbrani najpomembnejši podatki o dogodku. Najpomembnejši v glavi je tako imenovani vodilni stavek, ki naj bi pri poslušalcu vzbudil pozornost (Senič v Drnovšek 2002: 19). Korošec (1998: 191) ta del vesti poimenuje **vestično težišče** in na tem mesu gre za ubeseditev vestiškega pravzorca⁷ z najnujnejšimi, za vest zadostnimi podatki, zajemajočimi delovalnike, predikat in dva cirkumstanta. Gre za poročevalsko reakcijo na dogodek. Opozarja (Korošec 1998: 191), da je v vestičnem težišču vestični pravzorec podatkovno že izpolnjen in da je treba naslovnikovemu pričakovanju zadostiti z nadaljnjimi informacijami, saj dogodek sam drugih zanimivih prvin ne vsebuje (poročevalec zanje ne ve), tako da je širitev vestičnega besedila možna le z vsebinskim zaledjem tega dogodka.

2) **Telo**: shematsko si vest lahko predstavljamo kot obrnjeno piramido⁸, ko vrednost vseh sporočilnih elementov, ki jih v vesti najdemo, počasi pada in se ob zaključku izniči (Drnovšek 2002: 19). O dogodkih, ki jih upovedujejo žanri vestičarske vrste, in novostih v zvezi z njimi želi biti bralec (oz. poslušalec, op. a.) obveščen čim hitreje, zato od teh tipov novinarskega diskurza pričakuje ažurno poročanje, ne pa poglobljenega informiranja ali iskanja vzrokov (Košir 1988: 67–73). Med vestičnim težiščem in vsebinskim zaledjem vesti se pojavi **besedilni zasuk**, ki je dejansko časovni zasuk, znak časovne premene (Korošec 1998: 191). Besedilo, ki sledi, tako Korošec (1998: 191), je glede vsebine vzročno pojasnjevanje,

⁷ V vestiškem pravzorcu se avtomatizirata dve mesti za točno določen podatek o kraju in času oz. času in kraju. Vestiški pravzorec je tudi najmanjša poročevalska enota, ki je tudi sama že lahko vest.

⁸ Pojem opredeljujem v nadaljevanju.

utemeljevanje, razlaga vsebine vestičnega težišča, časovno pa se nanaša na dogodke ali dogajanje pred nastopom dogodka v vestičnem težišču.

Pirčeva pravi, da vest doseže svoj namen, če jo poslušalci poslušajo in predvsem, če jo slišijo, zato pa mora biti povezana z interesi poslušalcev in zanimiva (Pirc, 2005). Za vest so značilne: aktualnost, splošna zanimivost, razumljivost, objektivnost in nedvoumnost (Bizilj 2003: 77). S takšno definicijo se strinja Pirčeva (Pirc 2005: 129), ki pravi da je novica⁹ kot vrsta sporočanja za radio še posebej uporabna, ker je kratka, razumljiva in jo lahko hitro posredujemo.

8.2 Poročilo

Radijsko poročilo¹⁰ poleg tega, da posreduje osnovno informacijo o dogodku, dogodek lahko tudi razloži in ga podkrepi z radiofonskimi prvinami (izjava, anketa), ki dogodek še bolj približajo poslušalcu (Bizilj 2003: 77). Poročilo naj bi poslušalca – tako Milič (1998: 38) pripeljalo na kraj dogajanja. Poročilo torej poleg osnovne informacije podaja še potek dogodkov, jih opisuje, pojasnjuje in razlaga. Zelo podobno definicijo radijskega poročila podaja Pirčeva (2005: 135), ki pravi, da je poročilo povzetek, oris dogajanja, razširjena novica, ki že bolj razburka poslušalčevo domišljijo. Bolj splošno, a vseeno zelo uporabno definicijo, je postavila Manca Košir (Košir 1988: 73–77), ki med drugim pravi, da predmet poročila ni dogodek ampak dogajanje, potek in rezultat vnaprej napovedanih, predvidljivih dogodkov, ki so obsežnejši in imajo več prvin. Poročilo sicer zajema širše kot vest, a ne gre v globino, torej praviloma ne pojasnjuje okoliščin in ne napoveduje posledic. Lahko pa poročila npr. ponudijo razlago specialista; na primer športnega urednika ali finančnega strokovnjaka (Drnovšek 2002: 20). Si pa lahko novi dogodki na radiu sledijo iz poročila v poročilo. Tako radijsko poročilo pogosto posredujemo v času, ko neki dogodek še traja in tako lahko šele v naslednjem poročilo podamo celovito sliko. Radijsko poročilo je lahko sestavljena radijska zvrst, ki vsebuje novinarjevo poročilo, izjavo, anketo in avtentičen zvok s kraja dogajanja (Bizilj 2005: 77).

⁹ Avtorica namesto izraza vest vpeljuje izraz novica.

¹⁰ Sodi v poročevalsko vrsto, kjer so še komentatorsko poročilo, reportersko poročilo, nekrolog in prikaz.

8.3 Intervju

Radijski intervju je refleksija trenutnega ali dalj časa trajajočega odnosa med človekom, ki zastavlja vprašanja, in tistim, ki nanje odgovarja. Korošec (1998: 257) pri intervjuju uvaja pojem nagovor, pri tem pa je osnovna enota dvogovora dvogovorna sekvenca, in to tako pri časopisnem kot radijskem oziroma televizijskem intervjuju. Glavni funkciji intervjuja sta dve: da pove nekaj novega in da to novo razloži (Leksikon novinarstva 1979: 96). Radijski intervju ima vse značilnosti, ki jih stroka »zahteva« od intervjuja in je lahko informativni, osebni, zabavni, polemični, lahko je pogovor z eno ali več osebami, v okolju sogovornika, v studiu, na kraju dogajanja, po telefonu (Bizilj 2003: 82). Po Koširjevi (1988: 80–83) sodi intervju med pogovorne vrste. Za vse te vrste je po njej značilen predmet, ki ga sproducira novinar sam; ne upoveduje »naravnega« dogodka ali dogajanja iz stvarnosti, ampak proizveden, »umeten« dogodek ali dogajanje. Glavna funkcija je tako sporočiti naslovniku, kaj želi govorec povedati (Laban 2005: 56). Korošec (1998: 258) opozarja, da je nagovor¹¹ usmerjen ne samo k drugemu, ampak je tudi za druge. Kljub temu, da gre za predstavitev mnenj, ocen, stališč in ne le golih dejstev ali podatkov, Koširjeva (1988: 80) poudarja, da sodi ta vrsta v informativno novinarsko zvrst, saj je njena dominantna funkcija informativna – predstavlja namreč poglede in mnenja drugih, in ne novinarja samega. Posebnost radijskega intervjuja je stvarna prisotnost sogovornikovega glasu, govora v mediju (Bizilj 2003: 82).

8.4 Anketa

Anketa je zvrst, ki ima prednost v elektronskih medijih (Bizilj 2003: 83). Namen ankete je predstaviti čim bolj različna mnenja, ocene in stališča različnih ljudi (različnih slojev, starosti, poklicev, spolov ...) o trenutno aktualnem oziroma zanimivem dogodku ali vprašanju (Laban 2005: 57). Biziljeva (2003: 83) meni, da gre v osnovi za zbir izjav različnih predstavnikov javnosti o določeni temi, najpogosteje je montirana, lahko pa poteka tudi v živo. Anketa je sestavljena enostavno: iz kratkega in informativnega naslova, kratkega uvoda in jedra z odgovori (Košir 1988: 82). Ker je anketa informativna novinarska zvrst, avtor v uvodu ne komentira, temveč o neki temi predstavi konkretne podatke, ki kažejo na to, da je tematika zanimiva, pereča in/ali trenutno aktualna (Laban 2005: 57). V novinarski anketi se, za razliko

¹¹ Vrste nagovorov: 1. vprašalni nagovor, 2. vprašalno-pripovedni nagovor, 3. nagovorna trditev, 4. dvodelni nagovor, 5. enodelni nagovor, 6. velelni nagovor, 7. nagovorni poseg, 8. nagovorni privzem, 9. nagovorna ponovitev, 10. nagovorni izpust.

od drugih, ne objavljajo samo goli rezultati anketiranja, ampak predvsem posamezna mnenja (Leksikon novinarstva 1979: 7). Pirčeva (2005: 164) opozarja, da anketa ni javnomnenjska raziskava, ni prikaz mnenja ljudi o kaki temi, saj odgovore vedno izbira novinar, in nikakor ni metoda, ki bi prikazala večinsko mnenje. Anketa je namreč, tako Biziljeva (Bizilj 2003: 83) odraz skupne odločitve anketiranca in anketiranega, saj je izbor izjav praviloma odvisen od novinarja in od temeljnega cilja, ki mu sledi novinarjevo poročilo.

8.5 Komentar

Komentar (Leksikon novinarstva 1979: 124) je zapis, pojasnilo, javno izraženo ali napisano mnenje o poteku in posledicah nekega dogodka. Pirčeva (2005: 167) pravi, da komentar nastane na podlagi aktualnega, družbeno pomembnega povoda, ki je lahko začetek, posledica, konec dogodka, pojava ali stanja. Komentar je ena najzahtevnejših novinarskih vrst, tudi radijski komentar je neposredni odziv na aktualni dogodek oz. pojav, je analiza nekega dogodka, stanja pojava. Z razkrivanjem ozadij torej sporoča novo vedenje o že znani novici, seveda skozi komentatorjevo osebno noto (Bizilj 2003: 80). To lahko strnemo v definicijo, da je radijski komentar razjasnjevanje, pojasnjevanje in presojanje dogodka ali družbenega procesa v določenem času in prostoru, pri tem pa gre, kot še opozarja Biziljeva, za izrazito interpretativno novinarsko zvrst, ki vsebuje tudi vrednostno noto. Podobno razlago podaja Sternova (2004: 137), ki pravi da komentar skozi poglobljen poduk in razlago, združevanje različnih novic v eno dejstvo in skozi možno oceno nadaljevanja dogodka poslušalcu olajša ustvarjanje mnenja o nekem dogodku. Ob tem opozarja, da komentar nikakor ne more biti objektivni in uravnotežen. Pri tem je pomembno upoštevati dve lastnosti komentarja: hitro mora biti objavljen, da je čim bolj aktualen in povedati mora nekaj več o dogodku kot npr. vest ali poročilo (Leksikon novinarstva 1979: 124). Zanimiva je tudi trditev Biziljeve (2003: 80), da je lahko radijski komentar najbolj žlahtna radijska novinarska zvrst, še posebej če zna komentator uporabiti tudi radiofonske zmogljivosti medija.

9. PISANJE ZA RADIO

Pisanje za radio je posebna veščina, ki se je skozi leta razvijala ob teoriji pisanja za druge medije. Tako so se razvila nekatera pravila, ki so specifično radijska, druga pa so skupna pisanju za vse medije. Na radiu je najpomembnejše zavedanje, da pišemo za uho. Radijska informativna besedila so, tako kot istovrstna besedila v drugih medijih, del publicistične zvrsti.

V slovenski jezikoslovni literaturi je razslojenost na funkcijske zvrsti splošno sprejeta in bolj ali manj podrobno razčlenjena. Tako govorimo o praktičnosporazumevalni, strokovni, publicistični¹² in znanstveni funkcijski zvrsti (Kalin Golob 2005: 86). V tem poglavju se osredotočam na radijska besedila, ki sodijo v publicistično zvrst, saj gre za besedila, namenjena širši javnosti z zelo heterogeno demografsko sliko.

V zvezi s publicistiko je primerno govoriti o publicistični funkcijski zvrsti, znotraj nje pa je pestra paleta besedil, vsako z značilnostmi določenega publicističnega stilnega tipa (Korošec 1998: 10). Znotraj publicistične funkcijske zvrsti so ožja področja, med njimi tudi poročevalstvo, ki je »ožje publicistična dejavnost, praviloma dnevnikovega obveščanja javnosti o dogodku in dogajanjih iz tistih sfer življenja, ki so našemu spoznanju dostopne in nas zanimajo« (Kalin Golob 2005: 90). Kot opozarja Kalin Golobova (2005: 91), je zaradi stilnih razlik treba postaviti mejo med publicističnim in poročevalskim ter poročevalska besedila obravnavati kot del publicistične zvrsti, omejene na časopisna (radijska, televizijska) dnevniška besedila. Opozarja še (Kalin Golob 2005: 92) na poročevalski stil, ki se uresničuje v poročevalskih¹³ besedilih. Ta tvorijo poročevalsko podzvrst publicistične funkcijske zvrsti, teorija novinarskih žanrov jih razvršča v informativno in interpretativno zvrst novinarskih besedil. V nadaljevanju bom obravnaval nastajanje poročevalnih besedil skozi specifičen radijski poročevalski stil.

¹² Publicistična zvrst zajema besedila, namenjena javnosti, torej besedila množičnih medijev, to pa so dnevniki, tedniki, mesečniki, radio, televizija in plakat.

¹³ Poimenovanje poročevalstvo že v sebi nosi pomen, ki se navezuje na dejavnost, povezano z jezikom, saj se poročanje uresničuje z jezikom, je govorno dejanje.

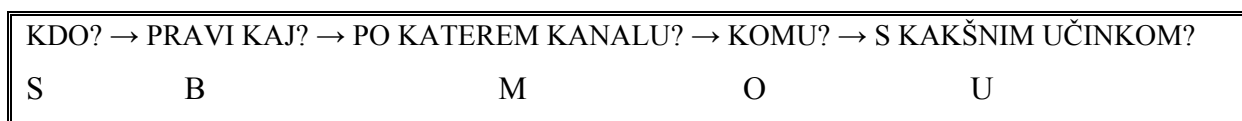
9.1 Radijski stil

Jezikovno sporočanje poteka po dveh kanalih – govornem in pisnem. Med njima obstajajo razlike, prva pa je že v času nastanka. Korošec (1998: 332) piše, da se je najprej razvil govorni prenosnik, pisni pa veliko kasneje in je pomenil višjo stopnjo v razvoju človeštva.

Pretvornik je v radijski stilistiki pomemben kot tista vmesna stopnja sporočanja, v kateri je sporočilo podvrženo šumu (Potočnik 2004: 30). Korošec (1998: 333) opozarja, da moramo sporočilo pred vstopom v pretvornik pripraviti tako, da bo šum pri pretvorbi čim manjši ali odpravljen. V stilistiki radijskega poročevalstva je pomembno oblikovanje pisne predloge, ki jo bomo posredovali poslušalcu. Pri stilistiki radijskega poročevalstva gre za (Korošec 1998: 333) obravnavo izbora tistih jezikovnih sredstev, s katerimi je treba graditi pisno predlogo, da pri pretvorbi ta sredstva ne bodo podvržena šumu. Korošec še dodaja, da je treba torej pri izboru iz jezikovnih sredstev doseči govornost z odpravo vseh tipično pisnih sredstev, da jih pretvornik ne bo zadržal.

Za lažje razumevanje nastajanja radijskega stila in potovanja radijskega besedila (glej sliko 9.1.1) pogledimo Laswellov model sporočanja:

Slika 9.1.1: Laswellov model sporočanja

Vir: Fiske, John 1990: Introduction to Communication Studies.

S – sporočevalec (radijski govorec)

B – besedilo (radijsko sporočilo)

M – medij, kanal (radio)

O – občinstvo (poslušalci)

U – učinek, posledica, vpliv besedila

Besedila, ki se uresničujejo prek radijskega medija, družijo ne le skupen prenosnik, temveč predvsem skupek jezikovnih sredstev s posebno funkcijo, zaradi česar obstaja praktična in teoretična potreba po opredelitvi radijskega stila (Potočnik 2004: 18).

Za radijski stil bi lahko rekli, da je ozko področje znotraj poročevalskega stila, ki se uresničuje prek govorno-slušnega prenosnika in se kaže v posebni vlogi jezikovnih sredstev, ki so se razvila zaradi posebnosti prenosnika (Korošec v Potočnik 2004: 18). Pri tem velja izpostaviti vplivajnsko (apelno)¹⁴ vlogo, ki se pojavlja v poročevalskih besedilih (Korošec 1998: 12). Primeri na radiu so predvsem razne napovedi oddaj in njihovih vsebin ob koncu informativnih oddaj, saj je nedopustno, da bi v informativnih besedilih kako drugače vplivali na poslušalce. Namen teh povedi je tudi pritegniti pozornost poslušalcev in jih privabiti k nadaljevanju poslušanja programa. Je pa njihova osnovna funkcija še vedno informativna – informirati o vsebini v nadaljevanju programa in dogodku, ki ga bomo izpostavili.

Primer: *V Kozjem bodo dobili novo knjižnico. Ta se bo jeseni iz starih prostorov preselila v nove, boljše primerne. Knjižnica je bila do zdaj v prostorih prizidka gasilskega doma, ti prostori pa nekaj časa niso več ustrezali vsem zahtevanim standardom za knjižničarsko dejavnost. Gre za že drugo večjo občinsko naložbo v kulturno infrastrukturo, potem ko so pred časom obnovili kino dvorano. Več o tem boste slišali v naših osrednjih poročilih, sedaj pa vremenska napoved.* (Štajerski val, Novice ob 15.15, 31. 8. 2007)¹⁵

Radio je slep medij, zato za razliko od tiska besede slišimo in ne beremo. Kot pravi Crissel (Crissel 1994: 59), ki povzema Fiskeja in Hartleyja, je radijski jezik mešanica govornega in zapisanega jezika. Primarna koda radia je besedna, saj z njo kontekstualiziramo vse druge (Crissel 1994: 54), in lingvistični kod radia je po naboru funkcij enak vsakdanjemu govoru (Crissel 1994: 59). Biziljeva vse to združuje in pravi, da so besede, govor in glasovi najpomembnejši radijski kod (Bizilj 2005: 33). Radijskega govora torej ni brez radijskih besedil, zato ju v nadaljevanju neločljivo povezujem.

Vsa pravila za pisanje radijskih informativnih besedil, ki jih podajam v nadaljevanju, bi lahko strnili v dve vodili: radijska besedila naj bodo jasna in jedrnata. Pogoj za to je poznavanje jezika. To zaposlenim na RTV Slovenija na primer nalaga dokument *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija*, ki med drugim pravi, da mora biti jezik jassen, preprost, jedrnat in nedvoumen (Internet 1).

¹⁴ Apel na naslovnika je dveh vrst: besedilo z apelom želi bodisi vplivati na naslovnikovo mnenje, na spremembo mnenja, na občutke in stališča bodisi na naslovnikovo dejavnost.

¹⁵ Ob vseh primerih v nalogi navajam vire. Zgledi so nastali z analizo Novic Štajerskega vala v času od 1. do 13. 8. 2007 in od 25. 8. do 6. 9. 2007.

9.2 Pisanje za uho

Osnova dobrega radijskega besedila je v dobri pisni predlogi, ki je prilagojena govornemu prenosniku. Razen poslušalcem se radijska beseda prilagaja še okoliščinam znotraj radijskega programa; spreminja se glede na programski pas, žanr, tip oddaje. Čeprav po mnenju številnih teoretikov radijske besede med besedili in njihovim upovedovanjem znotraj programa ne bi smelo biti velike razlike, do tega prihaja, saj je v informativnih oddajah za pisanje in govorjenje nujna uporaba knjižne zborne zvrsti jezika, medtem ko si lahko v klepetu s poslušalci privoščimo knjižno pogovorno zvrst.¹⁶

Kljub razlikam velja na radiu eno samo pravilo, ki ga povzema Biziljeva (2005: 46), in sicer, da mora biti radijska beseda zapisana kot govorjena in ne najprej kot pisana in potem brana. Na radiu v žargonu rečemo, da pišemo z ustnicami.¹⁷ To lahko razumemo tudi s pomočjo Crisselove definicije (1994: 55), ki pravi, da velja na radiu tiho pravilo, po katerem nikoli ne priznamo, da je bil naš govor pravzaprav napisan. Oba avtorja se strinjata, da mora radijsko besedilo zveneti tako pristno, da skozi govor nihče ne pomisli na pisano besedo oziroma branje. Pirčeva (2005: 75) temu pravi govorno branje;¹⁸ napisano besedilo je tukaj radijskemu govorniku le opora.¹⁹ Zlato pravilo je, da se na radiu piše za uho in ne za oko, zato je, tako Biziljeva (2005: 46) za govor značilna večja redundanca kot za pisano besedo. Da bi prišli do »spontane interpretacije« mora pisec radijskih besedil, kot svetuje Crissel (1994: 59), včasih pozabiti na stroge konservativne jezikovne konvencije. Čeprav govor ne sme biti izgovor za pravopisno in stilistično vprašljiva besedila.

Radijski govor je močno odvisen od pisanja za radio, in ker je radijski govor (Bizilj 2005: 46) enkraten in minljiv, mora biti radijski jezik jasen: skladenjsko preprost, splošen glede izbire besedišča in logičen v zgradbi. To pravilo je zelo uporabno tako pri pisanju informativnih besedil, vodenju kontaktne oddaje kot napovedovanju glasbenih lestvic, saj nikoli natančno ne vemo, kako izobraženi in za naše morebitne jezikovne igre dojemljivi poslušalci nas poslušajo. Radijski govor naj bi bil zato čim bolj podoben govoru poslušalcev, sicer izzveni

¹⁶ Zvrsti jezika podrobneje opredeljujem v poglavju o glasu in govoru.

¹⁷ V angleški literaturi se je uveljavil izraz »write with your lips«.

¹⁸ V večini slovenskih šol za govor od mladih govorcev zahtevajo, da besedila pripovedujejo in ne berejo, pogoj za to pa je določena stopnja seznanjenosti z besedilom; bralec je lahko sam avtor ali pa si besedilo večkrat prebere.

¹⁹ Govorno branje je izrazitejše pri vodenju programa, pri informativnih oddajah pa je zapisano besedilo nujno dobesedno posredovati poslušalcem.

tuje in ga občinstvo ne sprejme za svojega (Pirc 2005: 76). V resnici nikoli točno ne vemo, kdo nas posluša, zato je treba biti čim bolj previden, kar glede jezikovnih izbir pomeni večje prilagajanje temu, kar naj bi bil »povprečen poslušalec« in njegov govorni repertoar. V stilistiki radijskega sporočanja naj bi namreč, po Korošču, pri pisnem oblikovanju besedila odstranjevali vsa tipična sredstva pisnega prenosnika (Korošec 1998: 338).

Za radijski govor velja, da je pogosto povsem ali vsaj delno zapisan. Kot pravi Crissel (1994: 55), je bolj tekoč, natančen in urejen, manj besedno raznolik in zato bolj enopomenski kot vsakdanji govor. Kot še poudarja, lahko vse to pripelje do tega, da radijski govor včasih zveni bolj avtoritativno. Radijski govor ima lastnosti tako vsakdanjega govora kot institucionalnih govornih oblik in zato je mogoče čutiti, da ni povsem »naš« govor. Kot opozarja Pirčeva, se radijski govor vedno vsaj nekoliko razlikuje od našega živega govora, saj v radijskih programih ves čas odstranjujemo ponavljanja, pavze, kašljanje, pomote, a ti tehnološki posegi ne smejo ustvariti umetnega govora, ki bi izgubil verodostojnost (Pirc 2005: 76).

Pogosto se znajdemo v zagati, ko so naši stavki in besedila predolga in ne ustrezajo internim pravilom o dolžinah.²⁰ Flesh je razvil recept berljivosti angleščine: najbolj berljiva beseda naj ne bi imela več kot 1,5 zloga, stavek ne več kot 19 besed, stavki v prispevku naj ne bi bili enako dolgi. Mencher²¹ (v Erjavec 1999: 81) predlaga variabilnost, ritem in ravnotežje stavkov. Predvsem mora obstajati ravnotežje med dolgimi in kratkimi stavki (Erjavec 1999: 80). V nadaljevanju povzemam tabelo (glej tabelo 9.2.1), ki je bila pripravljena za tiskane medije, vendar jo brez težav apliciramo na radio.

²⁰ V večini medijskih hiš, kjer sem delal, obstajajo interna pravila o dolžinah posameznih besedil in skupni dolžini informativnih oddaj. Vest ponavadi traja 30 sekund, poročilo od minute do dveh. Ponavadi obstajajo še prilagojena pravila za trajanje izjav znotraj besedil, temu pa se prilagaja končna minutaža besedila.

²¹ Mencher izpostavlja še naslednje točke, ki vplivajo na kakovost ubesedovanja novinarskih prispevkov: izbira besed glede na temo in žanr sporočanja; uporaba jezika glede na predstavljeno tabelo: optimalna razumljivost in dober jezik; upoštevanje jezikovne ravni ciljnih skupin; formalno korektnost na ravni slovnice in pravopisne norme; ravnotežje med poenostavljanjem in profesionalizacijo jezika.

Tabela 9.2.1: Dolžina stavkov in berljivost po Mencherju

POVPREČNA DOLŽINA STAVKA	BERLJIVOST
8 besed ali manj	Zelo lahko berljivo
11 besed	Lahko berljivo
14 besed	Razmeroma lahko berljivo
17 besed	Standardno
21 besed	Razmeroma težko berljivo
25 besed	Težko berljivo
29 besed ali več	Zelo težko berljivo

Vir: Karmen Erjavec 1999: Novinarska kakovost.

9.3 Kaj upoštevati pri pisanju informativnih vsebin?

Pisanje informativnih besedil (vesti in poročil) zahteva od radijskega novinarja največjo možno stopnjo jasnega izražanja misli brez nepotrebnih mašil. Na radiu je pomembna vsaka sekunda, zato je treba z besedami in stavki hitro povedati bistveno in pripovedovati zgodbo. Vendar kot izhaja iz naslednje tabele, optimalna razumljivost, h kateri težimo v informativnih besedilih, ni povezana z lastnostmi dobrega jezika²². Tabela poudarja predvsem previdno eksperimentiranje z novimi besedami, metaforami, frazami²³, pogovornim jezikom.

Tabela 9.3.1: Optimalna razumljivost – dober jezik (po Schneiderju)

OPTIMALNA RAZUMLJIVOST	DOBER JEZIK
Pogosto rabljene besede	Besede, ki se redko uporabljajo
Skromen besedni zaklad	Bogat besedni zaklad, mnogo različnih besed
Pogoste fraze	Brez fraz
Brez ironije	Ironija na pravem mestu
Znane metafore	Nove metafore

Vir: Erjavec, Karmen 1999: Novinarska kakovost.

Ključno za dobro radijsko poročilo ali vest je, da poleg obvladovanja novinarskih veščin dobro poznamo tudi tematiko, ki se je lotevamo. Dobro si je postaviti merilo, da o

²² Poročevalski in literarni »dobri jezik« se bistveno razlikujeta. Poročevalski jezik želi predvsem informirati, literarni jezik pa v ospredje postavlja estetsko funkcijo.

²³ Tukaj imamo v mislih frazeme, stalne besedne zveze, tudi avtomatizme.

obravnavani tematiki vedno pridobiš več podatkov, kot jih boš dejansko potreboval. V nekaj sekundah ali minutah radio od tebe zahteva, da poveš bistvo, in če ga ne poznaš, ne moreš pričakovati, da ga bodo poslušalci zaznali. Pomembno je še, da sproti razjasnujemo vsa vprašanja, ki se nam porajajo ob obravnavi teme. Če namreč besedilo zapišemo in preberemo, potem pa se nam ob poslušanju zastavi tematsko vprašanje, lahko pričakujemo, da bo besedilo enak učinek doseglo pri poslušalcih (Rosenbaum in Digens 1999: 67).

9.4 Pisanje radijskih informativnih besedil

Za pisanje radijskega poročila in vesti obstajajo različni napotki in usmeritve.²⁴ Vseeno obstajajo splošne smernice, ki jih je smiselno upoštevati pri pisanju katerega koli radijskega informativnega besedila.

Kratke in jasne povedi. V vseh radijskih informativnih besedilih velja, da morajo biti povedi kratke in jasne. Priporočljiv je en odvisni stavek, največ dva. Prezahtevna stavčna zgradba poslušalca zmede, od bralca pa zahteva velik govorni napor, predvsem zaradi pravilne razporeditve premorov. Prav tako se potrudimo, da cele vesti ne povemo samo z eno povedjo. Takšna vest je za poslušalca težko razumljiva, za bralca pa predstavlja pravi govorni izziv.

Slabše: Iraški premier Nuri al Maliki je v svetem šiitskem mestu Karbala danes uvedel policijsko uro, potem ko je v nasilju, ki je mesto zajelo včeraj, po zadnjih podatkih umrlo 52 ljudi. Al Maliki je za krvavo nasilje obtožil privržence nekdanjega režima Sadama Huseina.

Bolje: Iraški premier Nuri al Maliki je v svetem šiitskem mestu Karbala uvedel policijsko uro. K temu ga spodbudilo nasilje, ki je mesto zajelo včeraj in v katerem je po zadnjih podatkih umrlo 52 ljudi. Al Maliki je odgovornost pripisal privržencem nekdanjega režima Sadama Huseina. (Štajerski val, Novice ob 12.00, 29. 8. 2007)

Ta pretvorba delno spreminja pomen, vendar ne tako močno, da v luči medija ne bi bila sprejemljiva.

Ne smemo si dovoliti druge skrajnosti in pisati telegrafskih besedil.

²⁴ Poleg splošno znanih pravopisnih in stilističnih pravil imajo mnoge radijske hiše razvite svoje sisteme pravil pisanja. Z njimi odpravljajo morebitne dvome, standardizirajo podobo besedil in tako povečujejo kredibilnost.

Slabše: *V Kozjanskem parku so se včeraj zaključili letošnji tečaji kaligrafije. Potekali so v več terminih julija in avgusta. Na njih so se udeleženci tokrat seznanili tudi s pisanjem japonskih pismenk. Tečaji so sicer namenjeni spoznavanju srednjeveških pisav in učenju tehnik pisanja.*

Bolje: *V Kozjanskem parku so se včeraj zaključili letošnji tečaji kaligrafije. Tečaji, ki so potekali v več terminih julija in avgusta, so sicer namenjeni spoznavanju srednjeveških pisav in učenju tehnik pisanja. Na njih so se udeleženci tokrat seznanili tudi s pisanjem japonskih pismenk. (Štajerski val, Novice ob 9.00, 13. 8. 2007)*

Uporaba sedanjika. Večina agencijskih ali časopisnih besedil je zapisanih v pretekliku (Rosenbaum in Digens 1999: 76), radijska besedila pa naj bi bila večinoma zapisana v sedanjiku, saj sporočamo dogodek trenutka. Vendar to ni vedno mogoče. Ko govorimo o preteklih dogodkih, ponavadi uporabljamo preteklik, sedanjik uporabljamo, kadar govorimo o stvareh, ki se v času poročanja še vedno dogajajo, prihodnjik pa uporabljamo za napovedi dogodkov (Potočnik 2004: 41). Potočnikova še piše, da lahko v slovenščini izjemoma za pretekle dogodke uporabimo dramatični sedanjik, ki pa ni vedno ustrezen. Če se to da, to možnost seveda izkoristimo. V radijskem poročevalstvu je to značilno predvsem za napovednike poročil oziroma drugih daljših informativnih oddaj. Tako sporočimo poslušalcu informacijo na bolj dramatičen, zanimiv način in ga skušamo prepričati, da je informacija pomembna in da naj počaka ob radijskem sprejemniku, da jo bo slišal v celoti. Sedanjik poudarja tudi ažurnost.

Slabše: *Dogovor je potrdil dobro sodelovanje.*

Bolje: *Dogovor potrjuje dobro sodelovanje. (Potočnik 2004: 41)*

Uporaba tvornika.²⁵ Tvornik prinaša v besedilo življenje (Rosenbaum in Digens 1999: 76), medtem ko trpnik ponavadi zveni papiranto. Res je, da je raba trpnika v slovenščini redkejša od rabe tvornika; npr. v angleščini ali nemščini je trpnik neprimerno pogosteje rabljen kot v našem jeziku. Na pogoste opombe o ustrezni rabi glagolskega načina sem tako pogosteje naletel v tuji literaturi. Od slovenske izpostavljam Kalin Golobovo (2003a: 32), ki opozarja, da je tvornik v slovenščini pogostejši od trpnika, vendar slednjega potrebujemo tam, kjer hočemo postaviti v ospredje glagolsko dejanje, vršilca tega dejanja pa zamolčati. Dodaja še,

²⁵ Slovenski jezik ima dva glagolska načina, tvornega (aktiv) in trpnega (pasiv), ki določata razmerje med osebkom in vršilcem dejanja: pri tvornem načinu sta ta dva identična, pri trpnem pa osebek ne izraža vršilca dejanja, temveč to, kar je v tvorni obliki predmet.

da je slepo izogibanje trpniku nepotrebno. Kalin Golobova (2001: 140) pravi, da očitati rabo trpnika tam, kjer je v ospredju glagolsko dejanje, ker je vršilec nepomemben ali celo samoumeven, pomeni ne razumeti, da se je slovenski jezik razvil na vseh funkcijskih področjih, ki med seboj niso primerljiva. Vsekakor pa velja biti pozoren, ali je v ospredju dejanje ali vršilec.

Ponoči je bilo na parkirišču ulice Frankolovskih žrtev v Celju vlomljeno v kombinirano vozilo, iz katerega so bili odtujeni trije vrtni stroji. (Štajerski val, Novice ob 11.00, 3. 9. 2007)

Če storilca še ne poznamo, o njem ne moremo govoriti. Govorimo pa lahko o dejanju – vlomu, ki je v ospredju našega zanimanja.

Viri. V časopisu je običajno, da so viri na koncu stavkov. Pri radiu je pomembno, da so navedeni na začetku. Prav tako je pomembno, da smo pri navedbi vira natančni (Rosenbaum in Digens 1999: 77). Navajanje virov, kot npr: poznavalci/strokovnjaki/analitiki/zanesljivi viri opozarjajo/svetujejo/poročajo ne pripomore k verodostojnosti in kredibilnosti našega dela.

Slabše: V idlični sliki po srečanju slovenskega in hrvaškega premiera Janeza Janše in Iva Sanaderja na Bledu so se pojavile razpoke, v sredini izdaji komentira zagrebški Jutranji list.

Bolje: Zagrebški Jutranji list opozarja na razpoke v idlični sliki srečanja slovenskega in hrvaškega premiera Janeza Janše in Iva Sanaderja na Bledu. (Štajerski val, Novice ob 12.00, 29. 8. 2007)

V redkih primerih, ponavadi pri ekskluzivnih informacijah, viri ne želijo biti imenovani. Žal ni druge poti, kot da vir navedemo posplošeno: kot smo izvedeli iz zaupnih virov/kot nam je povedal neimenovani vir/vir, ki želi ostati neimenovan.

Dobro je razmisliti, ali je vir za razumevanje besedila sploh pomemben. V novici, kjer je dragocena vsaka sekunda, poslušalce zanimajo samo dejstva. Pirc (2005: 134) svetuje, naj pretehtamo, kako je treba navesti vir, ali je tako pomemben, da si ga poslušalec mora zapomniti, ali je pomembno sporočilo ali tisti, ki sporoča.

Slabše: Gozdni požari v Grčiji so v večjem delu pod nadzorom. Tudi zadnja zaskrbljujoča požara, tisti na gori Parnon na vzhodu Peloponeza in požar v gorati Arkadiji, pojemata, so po poročanju nemške tiskovne agencije dpa sporočili grški gasilci.

Bolje: *Gozdni požari v Grčiji so v večjem delu pod nadzorom. Pojemata tudi zadnja zaskrbljujoča požara, tisti na gori Parnon na vzhodu Peloponeza in požar v gorati Arkadiji.* (Štajerski val, Novice ob 11.00, 2. 9. 2007)

Perovič in Šipek (1998) poročevalsko sklicevalnost²⁶ imenujeta pripisovanje. Strinjata se, da je v nekaterih primerih sklicevalnost nujna, in sicer:

- če je vir oseba, ki je za javnost relevantna;
- če vira ne moremo preveriti;
- če se moramo zaradi narave informacije zaščititi;
- če je vir informacije imenovan na začetku, poslušalec že vnaprej verjame oziroma informacijo zavrne.

Citati. Citiranje oziroma navajanje izjav je pogosteje uporabljeno pri tiskanih medijih. V elektronskih medijih (radio, televizija) se citiranju najlaže izognemo, če v besedilo vstavimo izjavo (o-ton)²⁷ vira. Če pa se citatu ne moremo izogniti, obstajata dva načina.

a) Citat pretvorimo:

Slabše: *»Slovenija je lahko zelo ponosna, da bo prva od novink predsedovala Evropski uniji,«* je dejal predsednik Evropskega parlamenta Hans Gert - Pöttering.

Bolje: *Predsednik Evropskega parlamenta Hans Gert - Pöttering je dejal, da je Slovenija lahko zelo ponosna, da bo prva od novink predsedovala Evropski uniji.* (Štajerski val, Novice ob 12.00, 6. 9. 2007)

b) Citat preberemo, vendar le v primeru, ko res ne gre drugače. V časopisu namreč bralce na citat opozorijo narekovaji, na radiu pa mora to s svojim glasom storiti govorec. Običajno jih prebere poudarjeno, včasih tudi glasneje, tako da glasovno izstopajo iz besedila, ki ni v narekovajih. Hkrati mora pri prebiranju citatov paziti, da se v citat ne vživi preveč in da s področja radijskega govorca ne poseže v igralčev prostor (Potočnik 2004: 51). Perovič in

²⁶ Po Koroševi Stilistiki slovenskega poročevalstva (1998) poročevalna sklicevalnost pomeni, da poročevalec daje ob poročanju o dogodku ali stanju še podatek o tem, da je dogodek ali stanje sporočil kdo drug.

²⁷ Za o-ton ali originalni ton na radiu šteje npr. telefonska izjava, izsek s tiskovne konference, odlomek intervjuja.

Šipek (1998: 76) glede citiranja svetujeta, naj neposredne citate uporabljamo le v izjemnih primerih. Poročevalci so pogosto priče ali sodelujejo v dogodkih, o katerih poročajo, vendar pa izjav ne citirajo neposredno, pač pa posredno (glej zgornji primer).

Funkcije. BBC-jev²⁸ priročnik (internet2: 54) poziva k pravilnemu zapisu funkcij in imen. Če ljudi ali organizacij, o katerih poročamo, ne poimenujemo pravilno, s tem postavljamo pod vprašaj svojo natančnost in se igramo z izgubo kredibilnosti. Glede navajanja funkcij obstajajo različna interna pravila, vendar menim, da je pri funkcijah smiselno slediti pravilom za vire. Pirčeva (2005: 134) svetuje, da najprej navedemo funkcijo, položaj, potem ime in priimek osebe. Pri ljudeh, ki imajo več službenih vlog, obstaja še ena past – veliko število funkcij lahko poslušalca zmede, radijskega govornika pa pusti brez sape.²⁹

Slabše: *predsednik parlamentarnega odbora za obrambo, poslanec Liberalne demokracije Slovenije Anton Anderlič*

Bolje: *predsednik parlamentarnega odbora za obrambo Anton Anderlič* (Štajerski val, Novice ob 13.00, 20. 8. 2007)

Pri obravnavanem dogodku je pomembno področje, na katero se nanaša delo Antona Anderliča. Če govorimo o njegovem delu v parlamentarnem odboru, je smiselna uporaba njegovega tamkajšnjega naziva, če pa govorimo o dogajanju v stranki ali poslanski skupini, uporabimo njegov tamkajšnji položaj.

Ko nekoga omenimo prvič, je nujno, da ga navedemo s polno funkcijo, v nadaljevanju pa bo poved manj monotona, če ne bomo podvajali polnih nazivov ali če bomo osebo poimenovali z uveljavljeno sopomenko. Govorili bi lahko o odpravi ponovitve. Po Korošču (1998: 18) do tega pride, kadar se k isti besedi (isti nanašalnici) za isti predmet govora (isti nanašalnik) zaradi ubesedovalnih potreb v besedilu obračamo več kot enkrat; v takem primeru se namesto nanašalnice poleg pozajmljanja uporabljajo še perifrize oziroma ponovitveni izrazi.

²⁸ V svojem priročniku za pisanje vesti in poročil še posebej opozarjajo na težave z zapisom pravih nazivov članov vlade, plemstva in cerkve.

²⁹ Velja namreč, da se funkcija oziroma naziv skupaj z imenom prebere kot enoten del besedila.

Zgled: *Poslanska skupina Socialnih demokratov je na predsednika državnega zbora Franceta Cukjatiya tudi formalno naslovila predlog /.../. Predsedniku parlamenta še predlagajo /.../* (Štajerski val, Novice ob 10.00, 29.8 2007)

Če ime osebe ni pomembno, tj. kadar je funkcija pomembna samo kot vir, lahko ime izpustimo.

Zgled: *Najvišji voditelji šiitov, sunitov in Kurdov v Iraku so se včeraj strinjali o prizadevanjih za rešitev nekaterih spornih ključnih vprašanj, ki pestijo od vojne razdejano državo.* (Štajerski val, Novice ob 9.00, 27. 8. 2007)

Zadnje čase se je v medijih zelo uveljavilo nenapisano pravilo, da znanstvenih nazivov ne pišemo, če se vsebina besedila ne nanaša na znanstveno področje obravnavane osebe. Prav tako lahko dolge strokovne nazive (npr. zdravniki) primerno skrajšamo v poljudna poimenovanja. Zakon o strokovnih in znanstvenih naslovih ne predpisuje zapisa naslova pri imenovanju osebe, tako da je to prepuščeno uredniški politiki in kulturi posameznika.

Slabše: Sicer pa sta strokovnjaka za morsko pravo, poslanec Marko Pavliha in Patrick Vlačič /.../ (Govorimo o njunem strokovnem področju, zato je uporaba znanstvenega naslova smiselna, nikakor pa ni smiselna uporaba podatka, da je Pavliha poslanec.)

Bolje: Sicer pa sta strokovnjaka za morsko pravo, dr. Marko Pavliha in dr. Patrick Vlačič (Štajerski val, Novice ob 12.00, 3. 8. 2007)

Slabše: Naša današnja gostja bo Simona Sanda, univ. dipl. psih., govorili pa bomo o težavah šolarjev pri učenju.

Bolje: Naša današnja gostja bo psihologinja Simona Sanda, govorili pa bomo o težavah šolarjev pri učenju. (Štajerski val, Ne preslišite, 6. 9. 2007)

Časovni prislovi. Na radiu, če se le da, ne uporabljamo prislova danes; na radiu namreč vse pomeni danes, zdaj, ta trenutek (Pric 2005: 134). Zato za tekoči dan raje uporabljamo natančnejše opredelitve, če je čas pomemben, npr. davi, drevi, popoldne. Prav tako poskušamo poenostaviti datume tako, da številčne zapise preoblikujemo v ustrezne časovne prislove. V radijskih novicah in poročilih je dragocena vsaka sekunda, zato je popolno navajanje datumov nepotrebno:

Slabše: *v soboto, 29. maja, v nedeljo, 30. junija, v ponedeljek, 31. maja, v torek, 1. junija, v sredo, 2. junija.*

Bolje: *predvčerajšnjim, včeraj, danes, jutri, pojutrišnjem*

Slabše: *v letu 2006, v letu 2007, v letu 2008*

Bolje: *lani, letos, prihodnje leto*

Predstavljajmo si, da je danes ponedeljek (31. maja 2007), v soboto pa naše kraje čaka pomemben dogodek. Pri tem lahko izpustimo datum in ga nadomestimo z zaimkom.

Slabše: *v soboto, 5. junija 2007*

Bolje: *to soboto* ali preprosto: *v soboto*

Na radiu se zaradi izogibanja zmedi z datumi in dnevi pogosto uporabljajo naslednji prislovi:

- DAVI - danes (zelo zgodaj) zjutraj
- DREVI – danes zvečer
- SINOČI – včeraj zvečer, v noči pred današnjim dnem
- ZJUTRAJ – v času od svita do dopoldneva
- DOPOLDNE – v času od jutra do poldneva
- POPOLDNE – del dneva od poldneva do večera
- NOCOJ – v noči ali večeru a) ki še traja, b) ki bo prišel, c) ki je minil
- TOKRAT – izraža, da se dejanje dogaja ob tej priložnosti, v tem času, v tem trenutku

(Vir: Potočnik, 2004: 41)

Kratice. Včasih lahko kratice bralcu informativnih besedil povzročijo nemalo težav pri razvezovanju. Zato jih ob prvi omembi izpisujemo, v nadaljevanju pa jih lahko pustimo, vendar jih obvezno sklanjamo (LDS-a). Pojavlja se dvom, ali splošno znane kratice razvezovati ali ne. Kot pravi Korošec (1998: 339), sodijo v inventar jezikovnih sredstev tvorca besedila za radijsko poročevalstvo izpisane kratice, simboli, formule in okrajšave, ki omogočajo vzdrževanje t. i. pravila o pobiranju vsake zanke, tj. pravila, da je treba dati naslovniku na vsaki točki linearnega poteka govornega niza zadostno informacijo o tem, kaj je bilo povedano doslej, in oporo za sprejemanje nadaljnjega besedila.

Slabše: ZDA, EU, LDS

Bolje: Združene države Amerika (ali Amerika), Evropska unija (ali Unija, Povezava), Liberalna demokracija Slovenije (ali liberalna demokracija, liberalni demokrati)

Nekaterih kratic, ki so sprejete kot besede, ne razvezujemo: *Nato*, *Unicef*, *Unesco*, *Ovse*, *BBC*, *CIA*, *FBI*. Neznane pa moramo zaradi pojasnitve razvezati (*NTSB* oziroma ang. *National transport safety board*, pri nas bi bil to Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu) in jih smiselno prevesti v slovenski jezik.

Števila in števnik. Televizija z lahkoto prikaže odstotke nezaposlenosti po sektorjih v grafih in tabelah, ki so z dobro grafiko lahko razumljivi. V časopisu lahko bralci takšne grafe večkrat pogledajo ali ponovno preletijo dolge tabele gibanja vrednosti vrednostnih papirjev. Na radiu pa ima prednost jasnost, zato je najmanj primeren medij za številke. V radijskem besedilu ne sme biti preveč števil, saj lahko zmedejo poslušalca. Napisano pravilo je, da naj bi radijsko informativno besedilo vsebovalo največ tri številke. Namesto natančnih števil rajše uporabljamo približke, zaokrožujemo navzdol in navzgor, predvsem pa ne pretiravamo s številčnimi podatki.

Slabše: ... *osnovne šole bo obiskovalo 163.424 učencev.*

Bolje: *okrog 163.500 učencev* ali *dobrih 163.500* ali kar približno *163.500 učencev* (Štajerski val, Novice ob 9.00, 3. 9. 2007)

Napisano pravilo, ki izhaja iz matematike, je, da do polovice zaokrožujemo navzdol, od polovice naprej pa navzgor.

Slabše: */.../ pa je Comet zabeležil 28,3 milijona prihodkov /.../ v omenjenem obdobju dosegel 2,1 milijona evrov*

Bolje: */.../ dobrih 28 milijonov prihodkov, /.../ dosegel nekaj čez dva milijona evrov* (Štajerski val, Novice ob 6.30, 29. 8. 2007)

Pomembno je izpuščanje decimalk in posledično zaokroževanje.

Slabše: */.../ oziroma 26, 2 odstotka glasov. Demokratom so anketirani prisodili 17,3 odstotka glasov /.../*

Bolje: *dobrih/nekaj čez/približno 26 odstotkov glasov; /.../ dobrih/nekaj čez/približno 17 odstotkov glasov* (Štajerski val, Novice ob 9.00, 3. 9. 2007)

Pozorni moramo biti tudi pri cenah v novi valuti:

Slabše: *Ponujena cena za delnico Cometa je 13,35 evra.*

Bolje: *Ponujena cena za delnico Cometa je dobrih 13 evrov.* (Štajerski val, Novice ob 9.00, 8. 8. 2007)

Izjema pri zaokroževanju so novice ali poročila, ki govorijo o spremembi cen goriv ali drugih življenjskih potrebščin, na katere so poslušalci zelo občutljivi. Tudi tam je treba biti pozoren in nič ni narobe, če namesto zaokroževanja povemo natančen podatek.

Odstotkovne primerjave lahko poslušalca zmedejo.

Slabše: *Avgustovske plače v zasebnem sektorju se bodo po kolektivni pogodbi zvišale za 2,5 odstotka. Lani uveljavljena pogodba je predvidevala dveodstotno zvišanje in določilo o dodatku, če bo inflacija preseгла 2,3 odstotka. Ker je bila 2,8-odstotna, se bodo plače zvišale še za to razliko.*

Bolje: *Avgustovske plače v zasebnem sektorju se bodo po kolektivni pogodbi zvišale za 2,5 odstotka. Zaradi inflacije, povezane s pogodbenim določilom o dodatku, se bodo zvišale še za pol odstotka.* (Štajerski val, Novice ob 10.00, 1. 8. 2007)

Bistvo novice je povišanje plač, v prvi vrsti splošno povišanje, potem pa še dodatno, povezano z inflacijo. Stopnja inflacije in povezanost rasti plač z njo sta drugotnega pomena, če predpostavimo, da poslušalca zanima predvsem dvig plače.

Primerjave so smiselne samo, ko so izražene v istih količinah (evri, odstotki, kvadratni metri).

Slabše: *Aerodrom Ljubljana je v letošnjem prvem polletju ustvaril dobrih 17 milijonov evrov prihodkov, kar je 33 odstotkov več kot lani.*

Bolje: *Aerodrom Ljubljana je v letošnjem prvem polletju ustvaril dobrih 17 milijonov evrov prihodkov, kar je slabih šest milijonov več kot lani.* (Štajerski val, Novice ob 19.00, 28. 8. 2007)

Pozorni moramo biti pri rabi izrazov podvojiti, potrojiti.

- **PODVOJITI** (povišanje za 100 odstotkov)
- **POTROJITI** (povišanje za 200 in ne 300 odstotkov)

Brez čustvenih izrazov. Javnost želimo obvestiti objektivno in nepristransko, poleg tega pa so čustvene prvine značilne za druge žanre. Poslušalcev ne zanima, ali smo *nestrpno* čakali pocenitev elektrike in smo jo *končno* pričakali.

Slabše: *Preselimo se v Kanado, kjer je še vedno zaprt razvpiti Boris Šuštar.*

Bolje: *Preselimo se v Kanado, kjer je še vedno zaprt (nekdanji sekretar na ministrstvu za gospodarstvo) Boris Šuštar. (Štajerski val, Novice ob 13.00, 4. 8. 2007)*

Na radiu Antenne Steirmark (Kubin 2005: 9) svoje novinarje opozarjajo še na izogibanje uporabi prislovov³⁰, kot so: nesporno, gotovo, določeno, dobesedno.

Razvijanje zgodbe. Radio je medij tega trenutka, zato mora vsaka informacija zveneti zelo sveže. Poslušalci imajo namreč občutek, da poročamo o stvari, ki se pravkar dogaja oziroma se je nedavno tega zgodila (Rosenbaum in Digens 1999: 77). Tako je treba dogodek, ki se je zgodil včeraj, nekako osvežiti in prilagoditi današnjemu dnevu in nek pretekli dogodek ustrezno prilagoditi prihodnjemu. V ospredje postavimo današnji oziroma prihodnji dogodek dogodek, kasneje, če je to umestno, omenimo še preteklo dogajanje.

Slabše: *Potem ko je slovenska nogometna reprezentanca pred petimi dnevi v Podgorici na prijateljski tekmi proti Črni gori pokazala eno boljših iger pod vodstvom selektorja Matjaža Keka, so obeti pred kvalifikacijskima tekmama za nastop na evropskem prvenstvu leta 2008 proti Luksemburgu v gosteh in Belorusiji le nekoliko boljši.*

Bolje: *Obeti pred kvalifikacijskima tekmama za nastop na evropskem nogometnem prvenstvu leta 2008 proti Luksemburgu in Belorusiji so le nekoliko boljši. Razlog za to je tudi ena boljših iger pod vodstvom selektorja Matjaža Keka, ki jo je slovenska nogometna reprezentanca pred petimi dnevi v Podgorici pokazala na prijateljski tekmi proti Črni gori. (Štajerski val, Novice ob 19.00, 27. 8. 2007)*

³⁰ Če s tovrstnim prislovom vzpostavljamo zvezo s sobesedilom, njegova uporaba ni sporna. Problem nastane, ko z njimi izražamo pomenske odtenke, ki nosijo čustven naboj, tj. ko izražamo odnos tvorca besedila do vsebine. Problematični so predvsem vrednotenjski.

9.5 Kako napisati radijsko vest?

Vest je ena najkrajših oblik radijskega sporočanja. Tukaj je nujna vpeljava koncepta podatkovnih shem. Korošec (1998: 304) pravi, da jih obstaja več vrst. Izpostaviti velja **podatkovno shemo**³¹, ki je narejena po načelu:

- a) hierarhizacije – pomeni razmerje med pomembnim in manj pomembnim. Pojem pomembno je tukaj nujno ločevati od bistveno, ker pojma v tem kontekstu nista identična, saj najpomembnejša prvina tukaj ni tudi bistvena;
- b) zanimivosti – kaj je za naslovnika privlačno in manj privlačno (čas, družbene okoliščine, poročevalski vir – časopis, radio – s svojimi tipičnostmi in stilom);
- c) zaznavne (predstavne) možnosti prvin – zajemanje številčnih – opisnih podatkov, možnost izrabe drugih okazionalnih sredstev.

V vesti, kot sem opredelil že v prejšnjih poglavjih, ni prostora za nepomembne podatke, odvečna pojasnila, povedi, ki ne upoštevajo načel radijskega jezika. Osnovni pogoj za to pa je, kot pravi Pirčeva (2005: 132), da mora novinar vedeti, kaj je bistvo, kako naj vest obdela in napiše. Korošec (1998: 310) opozarja, da vest vključuje eno kompleksnost podatkovnih shem, v vesti prevladuje prva, tista v ospredju. Vse naslednje sheme to kompleksnost širijo, s tem pa pripravljajo podatke za tvorjenje drugih poročevalskih žanrov, ki so besedilno obširnejši (poročilo, reportaže).

Za pisanje radijske vesti veljajo določena pravila, ki izhajajo iz definicije vesti, radijskega jezika in jezikovnih značilnosti radijskih informativnih oddaj. Pirčeva (2005: 132) izpostavlja naslednja načela:

Aktualnost: je časovna razsežnost, čas, ki preteče od dogodka do objave; radio se mora prvi odzvati na dogodek, to mu omogočata tehnologija dela in možnost prekinitve programa, hitrega poročanja s kraja dogajanja.

Natančnost in razumljivost: javnost mora pravilno razumeti sporočilo. Na radiu moramo to upoštevati zlasti pri stilu pisanja in govorjenja. Čeprav mora biti radio prvi, si ne smemo

³¹ Podatkovne sheme spadajo k vsebinam družbene zavesti, so pridobljene (priučene) za uresničevanje poročevalskega namena v določenem družbenem okolju v določenem času, se pravi, podvržene so spremembam, odražajo stopnjo družbenega (na določeni zgodovinski točki tudi tehnološkega) razvoja.

dovoliti površnosti ali posredovanja napačnih informacij. Uporabljamo jedrnate, jasne stavke, splošno znane in razumljive besede, ne prekinjamo miselnega toka. Radio je lahko hitro nerazumljiv, saj govori tudi ljudem, ki ga ne poslušajo zbrano, zato ujamejo le del informacije in si ustvarijo napačne predstave o povedanem.

Uravnoteženost: vest je objavljena v spletu drugih radijskih vesti, poročil, reportaž, komentarjev. Celota mora biti tematsko, zvrstno, geografsko, politično uravnotežena.

Objektivnost, resnicoljubnost, nepristranskost: Objektivnost uvrščamo med temelje kot cilj, ki je nedosegljiv, saj vedno obstajajo subjektivni kriteriji, ki se jih morda niti ne zavedamo, kljub temu pa moramo izključiti osebne interese, vrednote, poglede na svet. Nepristranskost in resnicoljubnost sta obvezni načeli pisanja radijske vesti. Tudi pri interpretaciji moramo spoštovati ta pravila, saj lahko miselni premor, intonacija, posebni poudarki povsem spremenijo nevtralnost besedila.

9.5.1 Uvodni stavek

Vest naredi njen **uvodni stavek**. Dober prvi stavek je že sam zase vest, na kar opozarja tudi Korošec (1998: 196), ki pravi, da je vestiški pravzorec, ki je najmanjša poročevalska enota, lahko že sam vest. Je neke vrste uvod, vodilo,³² ki pove bistvo vesti. Pirčeva (Pirc 2005: 133) pravi, da je prvi stavek radijske vesti najpomembnejši in da ima vlogo naslova.³³ Po njenem se mora v trenutku zasidrati v poslušalčevo zavest, da ta takoj ve, zakaj je informacijo vredno slišati. Vse informacije nas namreč ne zanimajo in če po uvodnem stavku vidimo, da nas novica ne zanima, lahko svojo pozornost za nekaj časa preusmerimo. So pa takšne nezanimive novice past za radijsko postajo, ki lahko na tak način izgubi poslušalce.

Začetek novice mora pritegniti. Udaren uvodni stavek mora biti kratek, jasen, preprost, neposreden, brez nepomembnih podrobnosti. Da bi to dosegli, naj bi po mnenju Pirčeve (Pirc 2005: 133) stremeli k štirim ciljem:

³² V časopisu velja, da ima sinopsis, ki je grafično ločeno od naslova in jedra, tri naloge: bralcu pove, o čem govori prispevek, zbudi zanimanje bralca, da bere naprej, in ustvari pravo razpoloženje. Poročevalska vodila so torej podobna ali enaka vesti in opravljajo funkcijo uvoda, vendar ga z njim ne moremo enačiti, saj je strukturiran drugače.

³³ Bralec v časopisu praviloma najprej opazi naslov in se na podlagi njegove privlačnosti in informativnosti odloči o nadaljnjem branju. Po preletu dnevnega časopisja lahko opazimo, da poročila vsebujejo veliki naslov, ki se dejansko pojavlja kot osrednja enota večje skupine, imenovane naslovje.

- a) navesti bistvo,
- b) prebuditi zanimanje,
- c) zbuditi apetit,
- d) nakazati pot k nadaljevanju zgodbe.

Ohler (2004: 208) svetuje, da si pri ustvarjanju prvega stavka postavimo osnovni vprašnji:

- a) Kdo je nekaj naredil?
- b) Komu se je nekaj zgodilo?

Primeri:

V prometni nesreči je umrla 17-letna peška.

V Franciji stavkajo vlakovodje.

Državni zbor je sprejel paket davčnih reform. (Ohler 2004: 208)

Vest mora imeti tudi logično nadaljevanje, v katerem odgovorimo na osnovna vprašanja. Predvsem pri pretvorbi iz agencijskih ali časopisnih besedil se pogosto znajdemo v neprijetni situaciji, ko imamo pred seboj goro podatkov, iz njih pa moramo narediti pol minute dolgo besedilo. Zanimivo je, da ima pri radijski vesti, tako kot pri radijskem poročilu, svojo vlogo lahko tudi zaključni stavek. Tako lahko v zadnjem stavku (Pirc 2005: 134) navedemo pričakovanja, napovemo nadaljevanje, povzamemo ali pa vest razširimo še z dodatno podrobnostjo.

V radijski vesti ni časa za obrnjeno piramido³⁴. Prvi stavek mora pritegniti, vendar še ne razkriti vsega najpomembnejšega. To se, tako kot pri radijskem poročilu, skriva v jedru. Paziti moramo, da vsega ne povemo v enem stavku. Vest naj bi tudi v nadaljevanju prinašala informacije. Dober uvodni stavek je resda tisti, ki pove bistvo, vendar še ne razkrije vsega.

Šola na Svetini bo letos zaprta. (Štajerski val, Novice ob 10.00, 29. 8. 2007)

³⁴ Model obrnjene piramide (angl. *inverted pyramid*) je ena izmed najbolj tradicionalnih oblik novinarskega upovedovanja, ki se je razvila zaradi posebnih potreb novinarjev med ameriško državljansko vojno. Kalin Globova (glej 2003b: 70–75) s tem polemizira, ker slovensko gradivo kaže, da temu ni bilo tako. Vest naj bi namreč v osnovi pri nas izhajala neposredno iz poročevalskega vzorca t. i. ljudske govornice. V današnjem času je najbolj uporabna značilnost tega modela, da si informacije sledijo od najbolj do najmanj pomembne. Slabost tega modela je, da bralcev ne spodbuja k branju celotnega besedila. Na ta način časopisi sicer povsem zadovoljujejo potrebe občinstva po hitri dostavi informacij, a ne zadržijo pozornosti potrošnika, saj lahko bralec preneha brati, ko izve dovolj.

V zgornjem primeru smo z enim stavkom povedali celotno zgodbo, v spodnjem pa s prvim stavkom povemo bistvo (zaprtje šole), v nadaljevanju pa povemo še, zakaj je do tega prišlo.

Šola na Svetini bo letos zaprta. Potem ko jo je v preteklem šolskem letu obiskovalo sedem učencev v kombiniranem oddelku prve triade, sta bila za novo šolsko leto vpisana le dva. (Štajerski val, Novice ob 10.00, 29. 8. 2007)

Jasni uvodni stavki. Pogosto se zgodi, da se znajdemo sredi zgodbe, ki nas zasipa s podatki in kjer še tako dober novinar ne more narediti dobrega uvodnega stavka. Ohler (2004: 209) svetuje, da prvemu stavku sledi nadaljevalni stavek.

Ustavno sodišče je povečalo pravice invalidov. Po sodbi sodišča lahko najemnik invalid, ki je priklenjen na voziček, v najeto hišo vgradi stopniščno dvigalo. Najemodajalec mora to zdaj dovoliti. (Ohler 2004: 209)

Pomembna nova informacija (najemnik lahko vgradi dvigalo) je tukaj prvič podana šele v drugem stavku. Če bi podatke prve in druge povedi združili v eno, bi lahko poslušalca preobremenili. Tudi stavčna struktura bi bila prezahtevna.

Ustavno sodišče je povečalo pravice invalidov, ki lahko, če so priklenjeni na voziček, v najeto hišo vgradijo stopniščno dvigalo. (Ohler 2004: 209)

Nadaljevalni, moderirani uvodni stavki: Pogosto se uporabljajo pri vesteh z izjavami (oton). Prvi stavek napovedi tako še vedno pove bistvo, natančne informacije pa sledijo v prvem stavku izjave.

Drama s talci na Filipinih se dramatično zapleta. Pred pol ure je bilo slišati prve strele. Iz Manile se oglašja Janez Novak:

»Filipinski vojaki so začeli z obstreljevanjem sedeža ugrabiteljev ...« (Ohler 2004: 209)

9.6 Kako napisati radijsko poročilo?

Pri pisanju radijskega poročila zaradi večjega števila besed še posebej velja pravilo, da pišemo za uho. Radijska poročila³⁵ imajo linearno zgradbo – uvod, jedro in zaključek (Rosenbaum in Digens 1997: 65). Pisec poročila vodi poslušalca od točke A prek točke B do točke C. V radijskem poročilu je princip obrnjene piramide včasih spregledan, saj pogosto najpomembnejši del zgodbe prihranimo za konec, redkeje z njim začnemo že prej. Radijska poročila so časovno omejena, večinoma so eno ali dveminutna, poznamo pa več izvedb (Pirc 2005: 135):

- (a) novinar poročilo napiše, prebere pa ga kdo drug,
- (b) novinar poročilo napiše in ga tudi prebere sam,
- (c) poročilo je posneto
- (d) ali povedano neposredno (živo) v program.

Poročilo mora zveneti čim bolj naravno ter upoštevati pravila jasnosti in jedrnatosti. V želji po preveliki jedrnatosti se pogosto pojavljajo napake, ko imajo stavki samo štiri ali pet besed. Temu se je treba izogibati, saj bo pri še tako izkušenem radijskem govorniku takšno besedilo zvenelo »razsekano«. Dobro poročilo naj bi imelo skladiščno raznovrstne povedi (Rosenbaum in Digens 1999: 65), vendar če se le da brez več kot enega ali dveh odvisnih stavkov. Prav tako pri radijskem poročilu upoštevamo temeljna načela, ki sem jih omenil že pri radijski vesti (aktualnost, razumljivost, resnicoljubnost, uravnoteženost).

Dobro radijsko poročilo vsebuje kombinacijo teksta in posnetkov, ki so združeni, da zgodbo povejo čim bolj prepričljivo (Rosenbaum in Dinges 1997). Omenjena avtorja priporočata, da najprej izberemo posnetke in nato dodamo vezno besedilo, s katerim posnetke dopolnimo.

Nekateri zagovarjajo obvezno uporabo izjav v vsakem poročilu, a se pri tem mnogi soočajo s težavo, kam v scenarij te izjave umestiti. Pirčeva (2005: 136) svetuje, da naj izjav ne bi dajali

³⁵ Struktura časopisnega poročila pa je zaradi značilnosti vidno-pisnega prenosnika in funkcije standardizirana ter sestavljena iz glave in jedra. Glavo sestavljajo naslov, podnaslov, včasih tudi nadnaslov in vodilo, v katerem so zapisana identifikacijska dejstva za dogodek, o katerem poroča jedro. Navadno poročilo praviloma nima ne uvoda in ne zaključka. Prenosnik pa ne vpliva le na samo strukturo besedila, ampak tudi na jezikovno-stilno plat in na možnost vizualnih spremljevalcev besedila.

na začetek ali konec poročila. Zelo težko je namreč poročilo, ki se začne z izjavo, umestiti v shemo informativne oddaje. Če od drugih ne bo ločeno z ločilom³⁶ in bo morda še brez napovedi, bo izzvenelo skrajno čudno. Poročilo je torej bolje začeti z besedilom ali glasom avtorja.

Podobna težava se pojavi, če želimo poročilo zaključiti z izjavo. Radijsko poročilo mora imeti zaključek, zato naj bi bila zadnja beseda, če se le da, avtorjeva. Avtor skozi lasten uvod in zaključek pokaže, da temo, ki jo je obdelal v poročilu, popolnoma obvlada.

9.6.1 Zgradba radijskega poročila

Zgradba radijskega poročila je natančno določena. Pri tem obstajata dve formi; po prvi gre za klasično poročilo, pri drugi pa za poročilo z napovedjo napovedovalca.

V klasičnem poročilu prvi stavek prinaša bistvo, drugi vir, potem sledijo podrobnosti, pretekli dogodki, kontekst, na koncu pa dodatna dejstva (Ohler 2004: 210).

*V Vietnamu je najverjetneje izbruhnila ptičja gripa (**bistvo**). Javnost je s tem na letnem zasedanju seznanila Svetovna zdravstvena organizacija (**vir**). Po njihovih podatkih je za ptičjo gripo umrlo deset otrok in ena odrasla oseba. Virus so v Vitenamu našli še pri treh žrtvah, iz preventivnih vzrokov pa so medtem pobili dober milijon perutnine (**podrobnosti**). Ptičja gripa razsaja tudi v Južni Koreji (**kontekst – geografski**). Podobna epidemija je pred šestimi leti prizadela Hongkong in zahtevala šest življenj. Pri tem so pobili vso perjad v državi (**pretekli dogodki**). Podobna virusna okužba je SARS, ki jo prenašajo potepuške mačke (**dodatna dejstva**). (Ohler 2004: 210).*

Pri poročilu moramo biti pozorni, da besede iz prvega stavka v besedilu še ponovimo. Samo s ponavljanjem bistva se bo poročilo dobro zasidrilo v poslušalčevo zavest (Ohler 2004: 211). Tako je treba bistvo v drugem ali tretjem stavku še enkrat ponoviti (*ptičja gripa ... Vietnam*). Pri zgradbi poročila je še pomembno, da ne pozabimo odgovoriti na osnovna vprašanja (Kdo? Kaj? Kdaj? Kje? Kako? Zakaj?). Nenazadnje prav vprašanja Kako in Zakaj poročilo največkrat ločita od krajših novinarskih zvrsti.

³⁶ Z zvočnimi ločili med seboj ločujemo dele informativne oddaje. Ločila lahko v oddajo umeščamo po koncu vsakega prispevka ali med različnimi tematskimi sklopi.

Pri radijskem poročilu s posebno napovedjo se bom v nadaljevanju oprl na teorijo ameriških avtorjev Rosenbauma in Dingesa (1997: 69), ker se po mojih izkušnjah njuna navodila zelo dobro obnesejo v praksi.

Pri pisanju za radio uvod v poročilo niso prve besede o vsebini. Prve besede k poročilu namreč prispeva že napovedovalec oziroma voditelj novic. Napovedovalčev uvod v poročilo ali **napoved** (angl. *lead-in*) predstavlja pomembno točko poročila. Pri pisanju poročila naj bi bilo prvo na vrsti. V njem podamo nekaj najpomembnejših dejstev iz poročila in povemo poslušalcu, zakaj je obravnavana tema pomembna. Napišemo ga tako, da napovedovalec napelje konec uvoda na pravi uvod v poročilo, ki ga ponavadi berejo novinarji.

Napoved: *Razmere v delavskem sektorju postajajo vedno bolj napete. Delavci zahtevajo višje plače, delodajalci pa ostajajo gluhi. Jih bodo rešile nalepke?* (Čakš in Prah 2004: 24)

Uvod v poročilo ponavadi začnemo na dva načina; bodisi podamo kakšno dejstvo, ki se vrača na dejstva napovedi, ali pa nadaljujemo zgodbo zadnjega dela napovedi. V uvodu, ki ga ne smemo zanemariti zaradi hranjenja najboljših stvari za konec zgodbe, sledimo odločnosti in kritičnosti. Z njim pripravimo poslušalca na vsebino poročila.

Uvod: *Na Zvezi svobodnih sindikatov Slovenije pravijo, da tako ne gre več naprej. Po nekaj neuspešnih poskusih pogajanj z vlado ter predstavniki delodajalcev so se odločili za ostrejšo oblike delavskega boja. V njem so največja posebnost zagotovo današnje rdeče nalepke.* (Čakš in Prah 2004: 24)

Jedro. Elementi jedra, ki ga sestavljajo tonski posnetki in vmesna besedila, nadaljuje misli iz napovedi in uvoda. Tako sledi linearni zgradbi. V jedru gre za preprosto nizanje dejstev, ki jih podamo v besedilu ali pa jih podajamo v tonških posnetkih. V tem primeru vmesni teksti služijo le kot napovedi oziroma prehodi od enega posnetka k drugemu. Ponavadi jedra ne začnemo ali zaključimo s posnetkom, saj lahko s tem zmedemo poslušalca, ki je takoj postavljen v neko drugo realnost.

Jedro: *Industrijski sindikati so v akciji delavcem razdelili več kot 150.000 nalepk z napisom Danes solidarni – jutri združeni v stavki. Akcijo moralnega pritiska bodo stopnjevali do protestnega shoda 3. aprila. Vmes bodo poleg vsebinskega ozaveščanja delavcev potekale še priprave na nove stavkovne akcije. Sekretar sindikata kmetijstva in živilske industrije Jovo Labanac pojasnjuje.*

Posnetek1 (Labanac): *Ne gre za izsiljevanje niti za prazno zahtevo. Želimo, da se pogajanja končajo v predlaganem roku in da se plače industrijskih delavcev ne dvignejo za borih 5000 tolarjev bruto, ki jih je obljubil premier, temveč za toliko, kolikor objektivno omogočajo razmere v posamezni panogi.*

Jedro2: *S tem se strinja predsednik sindikata kovinske in elektroindustrije Drago Gajzer.*

Posnetek2 (Gajzer): *Upamo, da bosta rdeča akcija in protestni shod prepričala delodajalce, da bodo pogajanja konkretnjša in da bomo stališča še bolj zblížali. Če to ne bo dovolj, bodo aprila sledile radikalnejše akcije.*

Jedro3: *V svobodnih sindikatih opozarjajo, da je skrajni rok za sprejem dogovora o politiki plač in sprememb tarifnih delov k panožnim pogodbam 1. maj. Njihov predsednik Dušan Semolič po tem datumu vidi življenje delavca drugače.*

Posnetek3: *(Semolič): Pa ne zaradi simbolike, temveč zato, ker Slovenija ob vstopu v Evropsko unijo rabi socialni mir. Sprti sindikati in delodajalci so namreč slaba popotnica v neusmiljeno konkurenčno Evropo. Če delodajalci sporočil industrijskih sindikatov in množičnih delavskih protestov, ki bodo 3. aprila v Ljubljani, ne bodo razumeli, nam ne preostane drugega kot splošna stavka.*

Jedro4: *Medtem po navedbah sindikalistov nekateri sindikati uradnega povabila na pogajanja še niso dobili. Iz nekaterih panog pa poročajo o rahlem napredku. Kot kaže, so tu in tam delodajalce sindikalne akcije le prepričale, da so se začeli pogovarjati o tarifnih delih kolektivnih pogodb. Do največjega napredka so prišli v dejavnosti kemije in gumarstva. Pogajalci Gospodarske zbornice Slovenije so namreč končno dobili mandat, da podpišejo tarifni del kolektivne pogodbe za kemijo in gumarstvo, o katerem so se partnerji dogovorili že*

oktobra 2002. Kljub temu bodo v sindikatu sodelovali v nadaljnjih akcijah industrijskih sindikatov, dokler ne bo dosežen dogovor v zadnji panogi. (Čakš in Prah 2004: 24)

Pri radijskem poročilu je **zaključek** najpomembnejši del. Čeprav ni najboljšežnejši, prinaša s seboj dejstva, ki jih prej še nismo omenili. Kljub temu tudi tukaj velja zlato pravilo uvoda, da vso zgodbo na kratko povzamemo. Zelo pogosto pa v zaključku napeljemo poslušalca k poslušanju še kakšne oddaje ali prispevka o obravnavani temi ali temo še razširimo s kakšnim novim dejstvom.

Zaključek: *Današnja akcija ni enkratna, ampak se bo nadaljevala. Po besedah sindikalista Labanca naj bi postajala čedalje bolj rdeča – nalepke bodo vse večje in nosilo naj bi jih vse več delavcev.* (Čakš in Prah 2004: 24)

9.6.2 Viri v poročilu

V vesteh je navedba vira zaradi časovne in prostorske omejitve drugotnega pomena, v poročilih pa zaradi več prostora vire dosledno navajamo. S tem poročila postanejo bolj pregledna in kredibilna (Ohler 2004: 212).

Število ameriških enot v Iraku bi se lahko marca prihodnje leto zmanjšalo. Svojo napoved bo poveljnik ameriških enot v Iraku David Petraeus prihodnji teden prestavil predstavniškemu domu in mu še poročal o razmerah v tej nemirni državi. (Štajerski val, Poročila ob 14.00, 5. 9. 2007)

Navajanje virov je pomembno predvsem takrat, ko bi lahko bila vsebina poročila dvomljiva (Ohler 2004: 212).

Ameriški proizvajalec Ford naj bi vstopil v lastniško strukturo BMW. Kot še poroča današnje Delo ...(prirejeno po Ohler 2004: 212)

10. GOVOR IN GLAS NA RADIU

Radio poslušamo, saj se v tem mediju sporočilo prenaša s pomočjo govorno-slušnega prenosnika. Smo v dobi, ko vedno več ljudi radio posluša nepozorno, kot glasbeno kuliso. Tako je pravzaprav nepomembno, kaj se pojavlja v programu, samo da vsebine (glasba, govori, oglasi) zvenijo čim bolj podobno in da nas ne zmotijo. A če nas ne zmotijo, nas ne pritegnejo. Na radiu je poslušalce že od nekdaj k zvočniku pritegnil glas. Zdrav in radiofonski³⁷ glas je samo del temeljev za grajenje radijskega govora, znotraj katerega vsak radijski govorec razvije svoj osebni, prepoznavni stil. Njegov govor je res da samo del programa, je pa ključnega pomena. Radijski program v celoti sestavljajo komunikacijska dejanja, ki so umeščena v konkretne časovne in prostorske koordinate; to je skupek glasbe, šumov in jezikovne dejavnosti, jezika kot sistema znakov in govora, ki je realizacija jezika (Pirc 2005: 71).

Jezikovno dejavnost sestavljata jezik (sistem) in govor (realizacija sistema), oboje pa je združeno v radijski govorni osebnosti, ki mora za realizacijo nujno poznati jezikovni sistem. S stališča poslušalca je radijska govorna osebnost na nek način virtualna, zgolj navidezna osebnost, ki jo ustvari pravzaprav šele poslušalec sam. Pirčeva (2005: 83) pravi, da je radijska govorna osebnost seštevek govorčeve osebnosti, njegovih navad, ki se kažejo skozi delo, in zmožnosti za opravljanje dela pred mikrofonom.

Različna področja radijskega programa zahtevajo različne govorne in druge zmožnosti. Radijski informativni program prinaša zelo veliko odgovornost do obravnavanih tem in akterjev, ki so vključeni v obravnavano temo. Značilnosti glasu, govora in podajanja radijskih informativnih vsebin, ki so pomembne v informativnem programu, bodo predstavljene v tem poglavju.

10.1 Radijski glas

Trditev, da radio naredi glas ustvarjalcev programa, zagotovo drži. Poslušalec si ustvari podobo o radijski govorni osebnosti na podlagi njegove govorne zmožnosti. Najprej njegovih prirojenih glasovnih zmogljivosti: višine ali intonacije glasu, razpona, moči, kakovosti oz.

³⁷ Pogoj za zdrav glas je anatomsko zdrav govorni aparat in odsotnost funkcijskih motenj pri izgovorjavi glasov. Radiofonskost glasu je redka lastnost, ki loči nekatere radijske govorce od navadnih ljudi. Njihovi glasovi imajo poseben zven, barvo in ton.

barve glasu³⁸, globok (trebušni), nosljajoč (nosni), grlni (piskajoč); glede na kakovost artikulacije je lahko nejasen, hiter, počasen, malomaren, glede na osebne značilnosti je lahko grob, odrezav, napadalen, nežen (Bizilj 2005: 212). Za radijskega govornika velja, da naj bi imel blagozvočen (nemoteč) glas, naj ne bi imel govornih napak, dobro mora artikulirati glasove, govoril naj ne bi prehitro ne prepočasi, ne preglasno ne pretiho. Glas mora izžarevati človečnost oziroma odslkavati govornikovo človečnost (Bizilj 2005: 212). Prava kombinacija vseh teh lastnosti je temelj za radijsko govorno osebnost. A je resničnost ponavadi drugačna, saj le redkokdaj naletimo na idealne kandidate za radijske govornike. Biziljeva ob tem izpostavlja, da je prirojene značilnosti glasu sicer mogoče korigirati in kultivirati, povsem spremeniti pa ne, razen če ne gre za iz okolja pridobljene lastnosti³⁹.

Glas nas na radiu izda in pove veliko o človeku. Še bolj kot o izkušenem govorniku lahko marsikaj razkrije o naključnem sogovorniku v etru. Po načinu govora, vsebini, po reakcijah lahko prepoznamo naslednje lastnosti govornika (Pirc 2005: 72):

- biološka določila (starost, spol, telesno stanje),
- psihično identiteto (inteligenca, psihološki tip,⁴⁰ psihološka individualnost, trenutno psihično stanje),
- Geografsko identiteto (narečje),
- etnično, nacionalno identiteto.

Poleg »fizičnih« lastnosti glasu ima pri oblikovanju radijske govorne osebnosti pomembno vlogo govornikova stavčna fonetika⁴¹. Radijsko govorno osebnost determinirajo tudi sposobnost tekočega izražanja, jasnost in prepričljivost v govoru (Bizilj 2005: 212). Način oziroma stil njegovega govora je tisti, ki ga loči od drugih fizično podobnih glasov na radiu. S svojim govorom govornik pove, tako Biziljeva, kakšne karakterne lastnosti ima, kako je razpoložen (vesel, živahen, sentimentalni, žalosten), kakšen odnos ima do poslušalcev, do samega sebe (če npr. odrezavo poudarja zloge, je najbrž ciničen, če povzdigne glas, morda jezen).

³⁸ Glas je lahko nizek, visok, rezek, kovinski.

³⁹ Malomarna ali otroška izgovorjava.

⁴⁰ Introvertiran, ekstrovertiran, flegmatik, melanholik, sangvinik, kolerik.

⁴¹ Hitrost branja, število premolkov, vdihov, pavz, logično poudarjanje.

10.2 Radijski govor

Na radiu beremo, govorimo in »govorno beremo«. Za lažje razumevanje je nujno opozoriti na razliko med branjem in govorjenjem, kot jo vidi Pirčeva (2005: 75). Ko analiziramo radijski jezik, po njenih besedah uporabljamo termina **govor** in **branje**. Govorjenje razumemo kot sporočanje svojih misli, stališč in sodb o temi, ki jo dobro poznamo, branje pa je sporočanje tujih misli, sodb ali stališč o temi, ki ni naša in ki je morda ne poznamo dovolj. Opozarja še, da takrat, ko prebiramo lastne misli, govorimo o **govornem branju**. Pri tem velja, da je napisano besedilo radijskemu govorcu le v pomoč kot neke vrste skica, ki jo ves čas popravlja, dopolnjuje, krajša.

Govor je osnovna značilnost radijskega medija. Z njim posredujemo informacije, obveščamo, po njegovi zaslugi v posebnem radijskem trenutku nastane specifično medsebojno razmerje, razpoloženje med tistimi, ki govor proizvajajo, in vsemi onimi, ki ga sprejemajo in se nanj odzivajo (Pirc 2005: 73). Za to morajo biti ustvarjeni pogoji, ki temeljijo na jeziku. Poznavanje jezika (sistema) je, kot sem ugotovil že v uvodu poglavja, ključno za doseganje zahtevane ravni govora. Nenazadnje je na radijskih govorcih (novinarjih in napovedovalcih) dobršen del prizadevanj za dvig jezikovne kulture. Urbančič (1987: 11) pravi, da sodijo med najpogostejše uporabnike in ustvarjalce knjižnega jezika. Čim večji mojstri besedilnega oblikovanja so, tem pomembnejši je njihov delež v jezikovni kulturi.

Nujno je, da omenimo **govorjeno besedo**. Monika Kalin Golob (2001: 64) pravi, da smo v dobi govornih besed, vendar nanjo nismo dobro pripravljene. »Govorjenje ni glasno branje, je oblikovanje sporočil, ki se jim običajno ne sme videti, da so naučena na pamet, četudi to so. Večinoma pa je govorjenje popolnoma nepripravljeno, v trenutku se moramo odzvati sogovorniku, toda prav ta trenutek je lahko usoden: ali bomo iz sebe izpustili neizoblikovano, nekultivirano, morda celo neumno sporočilo ali pa bomo vedno in še tako nepripravljene izrekli prav tisto pravo in zablesteli z odgovorom.« Pri govorjenju imamo na voljo dve poti: govorimo lahko knjižni (zborni) jezik in knjižno govornico. Prvega uporabljamo, ko imamo besedilo pripravljeno vnaprej: javni govori pri vseh priložnostih, nastopi na televiziji in radiu, predavanja, govor v parlamentu, na sodišču (Kalin Golob 2001: 66). Knjižno govornico⁴² uporabljamo takrat, ko besedilo tvorimo sproti, smo torej nepripravljene, vendar javne

⁴² Po Toporišču je to knjižni pogovorni jezik.

okoliščine od nas zahtevajo rabo knjižnega jezika. Knjižna govorica je še vedno kultiviran knjižni jezik, ki izključuje neknjižne prvine (npr. narečno naglaševanje, besedišče, oblikoslovje), ker pa ubesedujemo sproti, spontano, brez vnaprej pripravljenega besedila, v nekaterih prvinah odstopa od stroge zborne norme (Kalin Golob 2001: 67). Za delo na radiu je nujno poznavanje naslednji zvrsti jezika, ki so različno pogosto uporabljene v vseh delih programa:

Knjižni jezik je najvišja in najbolj uzaveščena zvrst slovenskega jezika. Govorno in pisno ga gojimo kot vsenarodno sredstvo sporočanja, zato ima narodnozdrževalno in narodnopredstavno vlogo. Norma današnjega jezika je zajeta v glasoslovju, pisavi, oblikah zvezah in besedju ter predpisana za rabo v besedilih vseh knjižnih funkcijskih zvrsti (Toporišič 1995: 48).

Knjižna zborna zvrst: zlasti pisna in bralna podoba je namenjena predvsem za tiskana besedila vseh vrst, pa tudi za javno ustno sporočanje (za predavanja in šolski pouk, slovesnejši govor, pridigo, radijsko in televizijsko sporočanje, nekatere vrste dramatike in recitacij); žive prvine v zbornosti lahko spremljajo tudi prvine knjižnojezikovnega izročila (Toporišič 1995: 48).

Knjižna pogovorna zvrst: zanjo je značilno tvorjenje besedila v navzočnosti naslovnika; taka so predavanja in konference v manjšem krogu, intervjuji in okrogle mize na radiu in televiziji, uradovanje s strankami, razpravljanje na sejah ali sestankih, lahko tudi zasebni pogovori; uporablja se tudi v nekaterih vrstah dramatike in filma. V tej zvrsti so načeloma smo žive jezikovne prvine, pogosteje se v njej uveljavljajo značilnosti vsakdanjega pogovarjalnega jezika (Toporišič 1995: 48). Kot ob Toporišičevi definiciji ugotavlja Verovnikova (2004: 163–164), je ta manj stroga različica govornega knjižnega jezika še vedno v glavnem vezana na dvogovor, na menjavanje vlog govorca in poslušalca, a se pri tem pojavlja bistvena razlika. Verovnikova poudarja, da je lahko takšen pogovor vsaj do določene mere pripravljen vnaprej, torej s predlogo, a je izbira manj stroge različice vseeno zavezujoča. Urbančič ta kultiviran govorni knjižni jezik imenuje **knjižna govorica**⁴³. Nastala je v kultivirani komunikaciji kot vmesna tvorba med pogovornim jezikom in pisanim knjižnim jezikom. Knjižna govorica je torej sporočilo, ki je podano v kultivirani izreki in v sferi knjižnosti v

⁴³ Urbančič meni, da se knjižna govorica še posebej zahteva v javnih govorih, šolah, na predavanjih, radiu in televiziji, strokovni razpravi.

pogojih govornosti. Izoblikovala se je prav v pogojih govornosti, tj. nepripravljenosti sporočila, ki jo približuje pogovornemu jeziku (Urbančič 1987: 105). Obe opredelitvi te manj stroge različice govorjenega knjižnega jezika napeljujeta, kot izpostavlja Verovnikova (2004: 165) k razumevanju nezbornega knjižnega jezika kot kontinuuma, ki zaseda prostor med ožje-knjižnim jezikom in pogovorno/narečno bazo določenega govorca. Opozarja še, da je dilema, kateri del kontinuuma pride v poštev, vedno pogojena z zunajjezikovnimi okoliščinami. Na radiu bi lahko prišle v poštev: značilnosti občinstva, tema pogovora/oddaje, vnaprejšnja pripravljenost (možnost/odsotnost) in prestižnost oddaje/termina (Verovnik 2004: 175). Pri opredelitvi obeh pojmov se zdi ključno, da z njima vzpostavimo mejo, kaj sodi v radijski eter in kaj ne.

Strokovnjakinja za radijski govor Ana Mlakar (v Pirc 2005: 69) je zapisala: »Pogovorni jezik ima prihodnost. Od vseh, ki ga že skušajo uporabljati, in od tistih, ki ga še bodo, je odvisno, kakšen bo ta jezik. Zdi se mi, da bi se morali zavedati, da pogovorni jezik vendarle ni jezik s ceste, ampak da gre tudi za nekak stiliziran govor, za govorico, ki je namenjena javnosti in ne sme biti banalna, nepremišljena, vulgarna.«

Na radiu nas še posebej zbodejo napake⁴⁴, ki niso nujno povezane z ravno govora, so pa vsekakor moteče. Pirčeva pri današnjem radijskem govoru opaža najpogostejše napake svojih sodelavcev pri (Pirc 2005: 69): rabi dvojine, sklanjanju, rabi rodilnika, zamikov in predlogov, branju decimalnih števil, neujemanju besed v spolu, sklonu in številu, sklanjanju imen in priimkov. Za radijske govorce je zato zelo pomembno, da poznajo slovenski knjižni jezik in vsaj osnove pravorečja.⁴⁵ Večina radijskih postaja zaradi neustreznega kadra in pomanjkanja sredstev za izobraževanje žal skrbi za to opušča in dovoljuje vstop narečij, slenga in žargona v eter. Čeprav naj bi lokalna radijska postaja v radijskem govoru upoštevala in izražala svojo lokalnost (Pirc 2005: 73), vendar ne v vseh oddajah in za vsako ceno. Treba je dobro premisliti, ali ima lokalni govor prostor v informativnih oddajah. Verjetno bolj sodi v sproščene, pogovorne oddaje.

Vsaka radijska postaja naj bi imela lastno jezikovno politiko, prilagojeno svojemu formatu in ciljni skupini. Ponekod še vedno veljajo stroga pravila glede radijskega govora. Tako je npr. na nacionalnem radiu v etru za voditelje obvezen zborni jezik, le v pogovornih oddajah je

⁴⁴ Gre za napake pri naglaševanju, pravopisne in slovnične napake, neustrezno rabo besed.

⁴⁵ Podlaga za pravorečje je kultivirana govorica, sloneča na tradiciji in konvenciji.

dopusten knjižni pogovorni jezik. Kot piše Pirčeva (2005: 68), na nacionalnem radiu narečje dovolijo le, ko govorijo nezaposleni pri njih ali pa če to zahteva poseben družbeni interes⁴⁶. Ni pa dovoljeno uporabljati prostaških izrazov ali načina izražanja, ki ni v skladu s splošnimi družbenimi pravili.

Radijski govorniki morajo govoriti tudi jasno in preprosto, pri tem pa seveda upoštevati jezikovna pravila. Uporabljati morajo neposreden in nezapleten govor, saj so besede v radijskem etru neponovljive, enkratne, nemogoče jih je preverjati (kot pri branju časopisa), pa tudi vidne reference ni (kot pri televiziji) (Pirc 2005: 73). Osnova za takšen govor je jasno in preprosto zapisano besedilo, ki je logično sestavljeno, izogibanje redko rabljenim ali neznanim izrazom, odvečnim številkam in odpravljanje ponovitve. Povezanost pisanja in govorjenja pride tukaj še posebej do izraza.

10.3 Govor in informativne oddaje

Informativne oddaje morajo biti podane točno tako, kot morajo biti napisane – lahko razumljivo, s poudarjenimi bistvenimi besedami. Njihovo podajanje mora ustrezati formatu radijske postaje.

Radijske govorne osebnosti imajo različne vloge. Lahko nastopajo kot bralci, napovedovalci, voditelji programa ali novinarji. Zame so zanimivi predvsem zadnji, ki jih delimo še na novinarje komentatorje, novinarje poročevalce in novinarje novičarje (Pirc 2005: 82). Tukaj je treba nujno dodati še kategorijo bralca informativnih besedil, ki bere informativne oddaje ali njene dele.

Govor dobrega radijskega govornika v informativnem programu⁴⁷ oblikuje idealna kombinacija naslednjih lastnosti oziroma vrednot, ki omogoča dobro komunikacijo in prepričevanje poslušalcev (Hausman, O'Donnell in Benoit 1999: 164):

Vzbujanje zaupanja (ang. *believability*): novinar s takšnim stilom (ang. *believable style*) besedilo posreduje brez izumetničnosti, s pravo mero samozavesti in zaupanja v zgodbo.

⁴⁶ Npr. ohranitev posameznih narečij.

⁴⁷ Po zgornji definiciji sodi med novinarje.

Dosežemo ga z odločnim stilom govorjenja, brez pačenja⁴⁸ in z dobrim poznavanjem aktualnega dogajanja.

Energičnost (ang. *energy*): tisti, ki posredujejo novice, morajo v svoje podajanje vložiti energijo, saj le tako zadržijo poslušalce. Pot do tega je dobro poznavanje besedila.

Avtoriteta (ang. *authority*): gre za del zgoraj opisane vrednote zaupanja. Z njo občinstvo prepričamo, da vemo, o čem govorimo. Poslušalci lahko hitro ugotovijo razliko med pravim novinarjem in naključnim bralcem.

Bralec informativnih besedil naj bi imel še naslednje lastnosti (Boyd 1994: 120): avtoriteto, kredibilnost, čistost,⁴⁹ toplino, osebnost, profesionalizem in nenazadnje dober glas. Vse te lastnosti so samo del uspešnega posredovanja informativnih besedil. Kot še pravi Boyd, je uspešna komunikacija zelo odvisna od načina podajanja in od napisanega besedila.

Lahko rečemo, da je za to nujno zanimanje za besedilo. Za sodobno radijsko interpretacijo je namreč zelo pomemben interes. Sodobni radijski govorec govori naravnost, brez pretirane čustvenosti in tudi brez pretirane distance, tako da sporočilo prihaja do poslušalca spontano, naravno in dinamično. Govori tako, da poslušalec čuti, da govorca tema, o kateri govori, zanima. Tako mora biti posredovanje sporočila živo in melodično, ne sme biti mehanično, ampak mora sporočati, kaj radijski govorec o zgodbi misli in čuti (Bizilj 2005: 212). Točno tako beremo informativna besedila. Boyd (1994: 146) pravi, da je branje teh točka, kjer se srečata resnost informacij in igra šovbiznisa. BBC svoje novinarje uči po naslednji formuli:

Slika 10.3.1: BBC formula

informacija	+	predstavitev	=	komunikacija
--------------------	---	---------------------	---	---------------------

vir: Boyd, Andrew 1994: Broadcast journalism.

Formulo si lahko razlagamo tudi takole: še tako dobri prispevki novinarjev lahko obvisijo v zraku, če jih v eter ne posreduje dober bralec, naj si bo to novinar ali napovedovalec. Nikakor pa ne smemo dovoliti, da bi skozi branje manipulirali z informacijami v besedilu. Nujno je, da se informacije v besedilu skozi posredovanje ne izkrivijo.

⁴⁸ Pretirano in prepogosto poudarjanje besed, nekultivirani vdihi, nelogična razporeditev premorov in premolkov, uporaba slenga, žargonov, narečja.

⁴⁹ Z drugimi besedami zdrav glas.

11. SKLEP

Ob koncu lahko zapišem, da se je skozi diplomsko delo potrdilo, da ima radio zagotovo svoj poseben informativni stil. Zaradi narave prenosnika so besedila drugačna kot v ostalih medijih. Ustvarjalce radijskega informativnega programa vedno preganja čas. Deset sekund že igra pomembno vlogo, zato v kratkih dnevnoinformativnih oddajah ni prostora za dolge, poglobljene analize dogodkov. Poslušalca je treba obvestiti o dogodku in mu, če je to sploh potrebno, predstaviti le najnujnejša dejstva za lažje razumevanje. Ker se lahko zgodi, da poslušalec vesti sledi le nekaj trenutkov, je odgovornost, da mu dogodek predstavimo jasno in razumljivo, toliko večja. Če bo vest ujel sredi dolge in zapletene povedi, kjer tudi govore skorajda izgubi nit, od njega ne moremo pričakovati, da bo vedel, o čem govorimo. Prav tako je za vest ali poročilo na voljo skopo odmerjen čas in včasih morajo novinarji v pol minute strniti dveurni simpozij. Uredniki morajo ob tem upoštevati še pravila, po katerih besedilo umestijo v informativno oddajo, da se ne znajde na neprimernem mestu, ampak prispeva h gradnji dobrega in zanimivega radijskega izdelka.

S pomočjo teorije in zgledi sem skušal pokazati, kako je dobro pripravljena pisna predloga pomembna osnova za radijski govor. Ne moremo zveneti razumljivo, če bremo težko razumljiva besedila. Za takšno besedilo pa je pomembno upoštevanje pravil, ki sem jih nanizal v nalogi. K lažji razumljivosti zagotovo prispevajo krajši in preprosto sestavljeni stavki. Zanimivi so tudi časovni prislovi, s katerimi besedilo nenehno uvrščamo v čas. Ti so veliko bolj pestri kot v kakšnem drugem mediju. Prav tako moramo biti na radiu pozornejši pri uporabi virov. Kot sem ugotovil, so posebno poglavje nazivi oseb v naših dogodkih. Z malo spretnosti se z lahkoto izognemo nepotrebnemu ponavljanju in besedilo naredimo še bolj živo.

K živosti radia zagotovo prispeva knjižni pogovorni jezik (knjižna govorica), ki jo srečamo v radijskih pogovornih oddajah ali bolj sproščenih magazinskih oddajah. Iz časopisov je nismo vajeni in zato nam radijski jezik zveni bolj domače in nam je tudi bližji. Govorni kulturi in govorjenemu knjižnemu jeziku velja na radiu še posebej v informativnih oddajah posvečati posebno pozornost. Z naravo obravnavanih tem od radijskih govorcev večinoma zahtevajo zelo resen in odgovoren govorni pristop in zdi se mi nedopustno, da bi o življenjsko pomembnih dogodkih govoril nekdo, ki ne pozna niti osnov govorne kulture.

Napotki za pisanje informativnih besedil, ki sem jih zbral v diplomskem delu, so univerzalni. Na radiu jih lahko uporabimo pri pretvorbi besedil drugega medija ali pri ustvarjanju lastnih. Če ta pravila dobro poznamo, brez težav sledimo pravilu jasnosti. Tako ne smemo pozabiti na uporabo običajnih jezikovnih sredstev. Vedno moramo imeti pred očmi tudi naše poslušalce. Vedeti moramo, da dogodka ne razlagamo samo profesorjem, inženirjem in zdravnikom, ampak tudi šoferjem, pekom, prodajalcem, srednješolcem in osnovnošolcem.

Menim, da lahko z uporabo navodil, ki mi jih je uspelo zbrati, vsakdo usvoji določeno znanje o informativnem programu. Neodgovorno se mi zdi, da bi zbiranje gradiva, oblikovanje besedil in oddaj ter njihovo govorno realizacijo prepuščali »novinarskemu čutu«. Za tako odgovorno delo, kot je zbiranje, urejanje in posredovanje informacij, mora biti oblikovana zavest o pomembnosti teorije, ki mora stati za vsakim našim korakom. Malo nas sicer rešuje narava radia, ki je medij trenutka, a to je le slab izgovor za naše neznanje.

Pa lahko informativni program danes še pritegne koga k poslušanju? Menim, da lahko in da neupravičeno zapostavljamo ta del programa. Pri tem so veliko bolj spretni televizije, ki svoj informativni program oglašujejo s številnimi mikrofoni, ki jih postavljajo pred kamere, in tako jasno kažejo svoje prioritete. Čas bi bil, da se v našem medijskem prostoru jasno izkristalizirajo tudi programske usmeritve radijskih postaj in da bodo lahko poslušalci čez čas vedeli, kje dobijo najaktualnejše informacije iz Štajerske, kje zvedo vse o slovenski politiki, kje slišijo največ prometnih informacij in kje lahko poslušajo samo glasbo.

12. LITERATURA

- Bizilj, Ljerka (2003): *Radio. Študijsko gradivo za študente 3. letnika novinarstva na Fakulteti za družbene vede*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Boyd, Andrew (1994): *Broadcast Journalism: techniques of radio and Tv news*. Oxford: Focal Press.
- Crisell, Andrew (1994): *Understanding radio*. London: Routledge.
- Čakš, Peter in Neža Prah (2004): *Razlika med časopisnim in radijskim poročilom* (seminarska naloga pri predmetu Vzgoja za medije). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Čakš, Peter (2006): *Novice. Šmarje pri Jelšah: Radio Štajerski val* (gradivo za interno uporabo).
- Drnovšek, Barbara (2002): *Radijski informativni programi: Primerjava med nacionalno in lokalno nekomercialno radijsko postajo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Dorđević, Mira (1978): *Aspekti radia*. Sarajevo: Svjetlost.
- Erjavec, Karmen (1999): *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fiske, John (1990): *Introduction to Communication Studies*. London: Routledge.
- Hausman, Cark, Lewis B. O'Donnell in Philip Benoiz (1999): *Announcing: Broadcast Communicating Today*. Belmont: Wadsworth.
- Kalin Golob, Monika (2001): *Jezikovne reže*. Ljubljana: GV revije.

- Kalin Golob, Monika (2003b): *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Založništvo Jutro.
- Kalin Golob, Monika (2003a): *Jezikovne reže 2*. Ljubljana: GV revije.
- Kalin Golob, Monika (2005): Novinarstvo in jezik(oslovje). V Poler, Melita Kovačič in Karmen Erjavec (ur.): *Uvod v novinarske študije*, 74–109. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Korošec, Tomo (1998): *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kubin, Eva Maria (2005): *Nachrichten im Radio*. Graz: Lehrveranstaltung FH Joanneum
- Laban, Vesna (2005): Žanri vestičarske vrste, običajno poročilo in anketa v dnevnem časopisju. V Poler, Melita Kovačič in Karmen Erjavec (ur.): *Uvod v novinarske študije*, 32–72. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- *Leksikon novinarstva 1979*. Beograd: Savremena administracija.
- Martí, Josep M. Martí (2005): *Od ideje do antene*. Ljubljana: Modrijan.
- Marx, Katja (2004): Nachrichten-Präsentation. V La Roche, Walter von (ur.): *Radio-Journalism*, 225–231. Berlin: Paul List Verlag.
- Milič, Dušan (1998): *Trendi v radijskem novinarstvu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Milosavljevič, Marko (2003): *Novinarska zgodba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ohler, Josef (2004): Nachrichten. V La Roche, Walter von (ur.): *Radio-Journalism*, 207–225. Berlin: Paul List Verlag.

- Perovič, Tomaž in Špela Šipek (1998): *Tv novice*. Ljubljana: Šou Študentska založba.
- Pirc, Tatjana (2005): *Radio. Zakaj te imamo radi*. Ljubljana: Modrijan.
- Potočnik, Jasna (2004): *Stil radijskega poročevalstva in kultura govora*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rosenbaum, Marcus D. in John Digen (1992): *Sound reporting: The National Public Radio Guide to Radio Journalism and Production*. Dubuque: Kendal/Hunt.
- Stern, Carola (2004): Komentar. V La Roche, Walter von (ur.): *Radio-Journalism*, 137–139. Berlin: Paul List Verlag.
- Toporišič, Jože (1995): *Slovenski jezik in sporočanje 1*. Maribor: Založba obzorja.
- Urbančič, Boris (1987): *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Verovnik, Tina (2004): Govorjeni knjižni jezik v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah: študija primera. Poler, Melita Kovačič in Monika Kalin Golob (ur.): *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, 157–173. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ostali viri

- Internet1: RTV SLO (2007): *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija*. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1048035122 (15. julij 2007).
- Internet2: BBC (2007): *BBC New Styleguide*. Dostopno na <http://www.bbctraining.com/onlineCourse.asp?tID=5487&cat=2772> (20. julij 2007).

Seznam slik in tabel

Slike

Slika 6.2.1.1: Sekvenca novice z omembo kraja.....	24
Slika 6.2.1.2: Sekvenca novice z omembo teme.....	24
Slika 6.2.1.2: Sekvenca novice z omembo naslova.....	25
Slika 9.1.1: Laswellov model sporočanja.....	35
Slika 10.3.1: BBC formula.....	65

Tabele

Tabela 5.1.1: Novičarski dejavniki po Keplingu.....	15
Tabela 9.2.1: Dolžina stavkov in berljivost po Mencherju.....	39
Tabela 9.3.1: Optimalna razumljivost – dober jezik (po Schneiderju).....	39

Priloga: Primeri informativnih oddaj